آلدیغی خبرینی باسقان غازیتانک یازغانیچه اوتکن ایول آیندا
آذری استقلالچیلاری تاماندان بوز اون اوچ قومونیست گه هجوم
ایتلیب، اولاردان 40 ی اولدیریلگن. گورجستان ده کنجه
اطرافلاریدا 4 کون ایچیده 7 قومونیست هم قولخوز باشلوقلاری
آذربایجان قیشلاقلاری تاماندان اولدیریلگن.

«تورکستان ملی بیرلیگی» آوروپا وکیلی جنوه‌ده

چوقای اوغلی مصطفی بیک شو آی باشلاریدا «تب» قاراری بوییچه جمعیت اقوام مرکزی جنوه‌ده که باروب «تورکستانده ملی مسئله» موضوعنده قونفرانس بیردی. «تب» وکیلینک بو قونفرانسی "La Question nationale du Turkestan" باشلیغیده مذکور شهرده چیقادرغان "La Tribune de Genève" نامداگی غازیتانینک 5 نچی سنتابر نومروسنده قیسقاچا باسیلگندر.

توزه‌تیش: «یاش تورکستان»نینک اوتکن 21 نچی سانیدا:

1- 20 نچی بیتنک 1 نچی قاتاریدا یازیلیش اولاراق «31 میلیون باسیلمشدر» توغروسی «13 میلیون» در.

2- 29 نچی بیتنک 17 نچی قاتاریدا یازیلیش اولاراق «1000/8 باسیلمشدر» توغروسی «1067/8» در.

3- 30 نچی بیتنک 20 نچی قاتاریدا باشلانغان جمله‌نینک توغروسی توبه‌نده کیچه‌در: «فرانسه اساس اعتباریله قرضلرینی تولاشنی وقتنچه توختاتیشنی ره ایتماسده ....» باشقارما.

باشقارمادان:

مجموعه‌مزنینک بو سانی بوخارا انقلابیغا آتالغاندان شو سنه‌نینک حجمی کینگه‌یتیش توغری کیلدی. بونکله برابر بعضی مهم مقاله‌لرنی شو سانغا کیرگیزه آلمادق. او جمله‌دن «سمور اوغلی» یکنک «تورکستانده 16 نچی یلقی قوزغالیش» باشلیقلی مقاله‌سینی ده «یاش تورکستان»نینک کیله‌جک سنه‌کی سانلارینی مجبوریتده قالدق.

یاش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره‌سینی تاراتوچی آیلیق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنک دکابردان چیقا باشلاغان	اوقتیابر (برنچی تشرین) 1931	سان 23

تورکستانلیلەر عسکرلکدە

شو ییلدان باشلاب تورکستانلیلەر قیزیل قوشون قاتاریغا جاقیریلماقدالار. ساویت غازیتالارینک یازلاری بو مسئله‌گه آتالغان وه «تورکستانلیلەرگه ایشانچ کورسه‌تیلگه‌نی» اوچون ساویت حکومه‌تینی ماقتاغان مقاله‌لەر بیله‌ن تولاقدر.

تورکستانلیلەرنینک عسکرلیککه چاقیریلیشی بیک مهم بر مسئله‌در. انقلابدان آول چار حکومتی بو مسئله‌نی کوب دفعه‌لەر مذاکره ایتیب، هر دفعه‌سنده منفی قارارغا کیلگه‌ن ایدی. تورکستانلیلەرنینک اوردو قاتارلاریدا بولونیشی چار حکومتی اوچون ایکی نقطه نظره‌دن قورقولی کورونور ایدی: 1 — اولگا زراعت نظارتی قارشو ایدی، او روسیه اوردولاری قاتارلاریدا بولغان تورکستانلیلەرنینک روسلەر بیله‌ن تینگ ملکیت حقی طلب ایتیشلەریده‌ن قورقار ایدی.

Abdulvahap Kara

2 — حربیه نظارتی‌ده تورکستانلیلەرنی عسکری تعلیم وه قورال توتوشقه اورگەتیشنینک بەک قورقولی بولغانلیغینی آلغا سوره‌ر ایدی. حربیه نظارتی روسلەر تورکستانده کەمچیلیکده وه «روسیه تورکستانی»، چیگره‌لەرده ایران، افغانستان وه شرقی تورکستان کەبی مستقل وه روس اداره‌سی خارجده بولغان اولکه‌لەر توره‌دیکچه بوندای تەشبثنینک قورقولی بولغانلیغینی سویلەر ایدی.

1913 نچی ییلی «IV» دولت دوماسی‌ده تورکستانلیلەرنی روسیه اوردوسی قاتاریغا آلیش حقده کیریتیلگەن طلبگه روسیه حکومتی طرفیدن بیریلگەن جوابنینک اساسینی مەنه شو ایکی نظارت نامایندەلەری بیلگەن ملاحظه‌لار تشکیل ایتمه‌کده ایدی. روسیه حکومتینینک بو جوابیدا تورکستانلیلەرنینک روسیه‌گه قارشو دوشمانچیلیق فکری تاشلاماغانلیقلاری، بونسزده روسیه‌نینک اورتا آسیاداگی «تاریخی وظیفه‌لەری» بیتیریلگونچه تورکستانلیلەرنی عسکرلیک وه قورال توتوشقه اورگەتیشنینک توغری ایمەسلیگی آیروچا بر دقت وه اهمیت بیلەن قید ایتیلمه‌کده ایدی.

روسیه‌نینک «اورتا آسیاداگی تاریخی وظیفه‌سی»نی تیزراق بەجەریش اوچون حربیه ناظری گەنەرال سوخوملینوف (Suhomlinov) مهاجرت ایشلەرینی کوچەیتیریش وه تیزلەتیشنی، کوبدەن توشوبیلگەن «تورکستان-سیبریا» وه «چارجوی-خیوه-آته‌کسانه‌روفغای» تیمیر یوللارینی تیزراق بیتیریشنی توصیه ایتگەن ایدی.

تورکستانده روسلەر اهمیتلی که، هیچ بولماغاندا %25 لک بر غروپ حالیغا کیلگەندەن وه تورکستان توردلو تیمیر یول زنجیرلاری بیلەن روسیه‌گه باغلانغاندان سونگراکه روسیه حکومتی تورکستانلیلەرگه «ایناناجاق» ایدی.

چار حکومتی اوزینینک کوتدیگی دوره‌نی کوره آلمادی. اونینک تورکستانده‌گی میراثی ده روس بولشه‌ویکلەری قولیغا قالدی. بولشه‌ویکلەر نهایت حکومت باشیغا کیلدیکلەرینینک 14 نچی

ییلیدا تورکستانلیلەرگه «ایشانچ» کورسه‌تیشگه راضی بولدیلار. بو «ایشانچ»نینک اصل سببینی یاخشی بیلەمز. تورکستانده روسلەر چار زمانیغا قاراغاندا کوپ‌گه آرتقان. بوگون تورکستاننینک آز هجرا بورچه کیلگەنده روس مهاجرلەرینی اوچراتمه‌سز. کیچیکده بو یرلەرده توشده هم بر روس کوروله‌سی ایدی. «تورکسیب» ایشلەتیب بیریلدی. اونینک تیکه‌ره‌سیگه تورت یوز مینگ روس مهاجری کیریبیب ییرلەشتیریلدی. تورکستان اوز غلله‌سیدن محروم ایتیلیب، آچ قالیش قورقوسی قارشیسیدا روسیه‌دن کیتیریلیب بیریلەدرگەن غللەگه ایکی قولینی اوزاتوب تورادلق بر وضعیتگه قویولدی. تورکستاننینک ملی بیرلیگی بوزولدی. ملی روحده توشونوب ایشی کوروجی تورکستانلیلەر یا اولدیریلمش، یا روسیه‌نینک توردلو هجرا بورچه کیلەریگه سورگون ایتیلمش وه یاده توردلو قاراقو زندانلاردا مقرر وه مقدر اولومنی کوتوب چوروبه‌کده‌لەر. تورکستانلیلەردەن ضابطلار یوق.

مەنه بو شرائط آستیداگه ساویت حکومتی تورکستانلیلەرنی قیزیل قوشون قاتاریغا آلیشغا راضی بولغان.

بولشه‌ویکلەر ساویت حکومتینینک تورکستانلیلەرگه «ایشانچ کورسه‌تکه‌نینی» باقیریب چاقیرادرلار. دیمەک ساویت حکومتی 14 ییلداییری تورکستانلیلەرگه هیچ ایشانماسدان کیلگەنده‌ر!

تورکستانلیلەرنینک قیزیل قوشونغا چاقیریلیشلاریدان ساویت حکومتینینک تورکستانلیلەرگه اعتمادینی ایمەس، موسقوالی «آغالار»نینک تورکستانده اوز وضعیت وه کوچلەریگه ایشانماقلارینی توشونوش کیرەک. اونلار اوز هنله‌ری بیلەن یاراتغان بوگونگی وضعیت وه شرائط آستیدا تورکستانلیلەرنینک موسقوا پرولەتارلاری دیکتاتوراسیغا قارشو قوللای-قوللای کوره‌ش آچا آلماسلیقلاریغا ایناناده‌رلار.

Abdulvahap Kara

تورکستانلیلەرنی قیزیل قوشونغا چاقیریش مسئلەسیگە بر —
تورکستاندە روس پرولەتاری دیکتاتوراسی دوشمانلاری — قاندای
قارایمز ؟

بزنک ملی مستقل تورکستان اوچون یوردوتمەکدە بولغان کو-
رەشیمز تورکستان یاشلیغیغا ایشانچیمزغا اساسلانغان. بو کونکی
شرائط آستدا فعال صورتدە کورەش یوروتە آلورلق قابلیتدە ایسکی
کوچلەریمز بەک آز، یوق دیەرلک.

بز تورکستان یاش نسلینک ملی روحندەگی کوچ وە عکسلنگنگە
ایشانماسایدق مستقل ملی تورکستان غایەسیدە قوروق بر خیالدان
عبارت بولوب قالار وە بو یولداگی کورەشنیدە یغیشتریب قویوش
کیرەک بولور ایدی. یوق، بزنک تورکستان یاش نسلینک ملی
روحندەگی کوچگە ایشانچیمز بەک قوتلیدر.

بەلکیدە اونک قاتارلاریدان بعضی بر یولدان آداشوچیلار
حتی مرتدلەردە چیقیب قالار. فقط قایسی بر دوردە وە قایسی
بر قافلە ایچندەن بوندایلاری چیقمادی؟ بو هر زمان بولغان وە
بولووی ممکن حادثەلەردەندر. فقط تورکستان یاشلیغینک اصل
مغزی، کوچیلکی اوزینک «ملی مستقل تورکستان غایەسی»گە
سادسلماس بر ایمان بلەن باغلانغاندر.

ایمدیگە قدر تورکستانلیلەرنی ساویت حکومتینک یاخشا سیاستی
وە قولخوزچیلیغیغا قارشو حرکتگە چاقیریب کیلمەکدە بولغان بزلەر
بو نقطەدە تورکستان یاشلارینی قوشون قاتاریغا کیریشگە چاقیرامز.

ایمدیلک کیرەجەکلەری اوردو قیزیل قوشون بولسا هم مەیلی.

ملی استقلال کورەشندە تورلو جنسدەن بلگیلەر بلەن بر کە
او نسبتدە ملتیق وە اوقچاچارلارغا ایگە بولغانلار کە موفق بو-
لاجاقلاردر.

ای تورکستان یاشلاری! هیچ قورقمای، اویلاب اوتورمەی

قیزیل قوشون قاتارلاریغا کیریگز، هم‌دە قومالدا یرلەرنی طلب
ایتگز.

اوز ملی تورکستان اوردوگزنی توزوش اوچون تیریشگز.
او ایمدیلک قیزیل اوردو دیب آتالسادا، بر اونک وقتی کیلگەندە
حقیقی ملی تورکستان اوردوسی حالدا چیقیشیغا هیچ شبهە ایتمەیمز.

* * *

عیبلی‌نی تاپقانلارمش . . .

ساویت غازیتالاری تورکستانلیلەر بلەن کیلگیندی روسلەر آراسندا
ملی دوشمانچلق وە تارتیشولارنک کوچەیب کیتگەندەن سوک زمان-
لاردا یەنەدە کوبرەک اهمیت بیریب یازا باشلادیلار. بو کورەش ایمدی
گە باشلانغان بر نەرسە ایمەسدر. بو ملی کورەشنک اوکتابر انقلا-
بینک 14 نچی ییلی بایرامی عرفەسندە بوندای کوچەیوب کیتیشی
روس بولشەویکلەرینک «ساویت بایراغی آستدا خلقلر قارداشلغی
حکم سورەدر» دیب اعلان ایتیب دنیانی آلدایتب یورگەن قیزیل
یالغانلارینی بر آزدا آچیق وە آیدین قیلیب کورسەتیب توروبدر. بو
کورەشدە بربریگە قارشی «روس شوونیزمی» بلەن «تورکستان
ملتچیلکی» تورگەن. ساویت غازیتالارینک کتیردیگی خبرلەرنی یا-
قیندان تکشیریب «آنالیزە» ایتب قاراساق «تورکستان ملتچیلکی»-
نک آیتوقنا ساویت حکومتینک یاخشا سیاستگە قارشو کورەش،
«روس شوونیزمی»نک‌دە خصوصاً «یرلیلەشتریش» مسئلەسندە قار-
شولق کورسەتیش شکلندە تظاهر ایتمەکدە بولغانلیغینی کورەمز.

«تورکستان ملتچیلکی» وە «روس شوونیزمی»نک یوروشدە
تظاهرینک اوزیدە کوب گە نەرسە سویلەیدر. ساویت حکومتینک
یاخشا سیاستی حقدە بر یتەرلک درجەدە یازوب کیلدک. اونگچون
بو یردە او مسئلە اوستندە توختاب اوتوروشنی آرتیق تابامز. ساویت
حکومتینک یاخشا سیاستگە قارشو کورەش تورکستانلیلەر اوچون

Abdulvahap Kara

کوتەولیک مسئلەدر. بو کورەشنك سوڭ غایە وە هدفی تورکستانك اقتصادی وە سیاسی استقلالیدر.

«روس شوویتیزمی»نك بالخاصە «ویرلیلەشتریش» دیدیکلەری تورکستانلیلرگە اوز یورتینك ادارە ایشلەرندە بو کونگەچە بولمادان بر آز آرتیغراق اوروون وە دول بیریش مسئلەسندە تظاهر ایتیشی بولسا بوتونلای باشقا نەرسەدر.

باشلیجا بو بربریگە قارشی تورگەن کوچلەرنك عنصرلەرینی بر سالینتریب کورەیلیک. «تورکستان ملتچیلگی»نك عناصرینی طبیعی «بای وە موشتومزورلەر»، «ملتچی ضیالیلەر» وە بولارنك تأثیریگە بیریلگەن بر قسم دهقانلار بلەن بر قسم فرقە اعضالاری تشکیل ایتەدرلەر. «اورتا آسیا یوروسی» باشلوغی باومان(Baumann) نك شهادتی بویونچە، تاشکند دارالفنونی اوقوچیلاری آراسندا باختا سیاستیگە دوشمانچیلق فکری بوتون شدتی بلەن حکم سورمەکدە ایمش. بو قوموونیست دارالفنونینك تورکستانلی طلبەلەری «یاش تورکستان» صحیفەلرندە نقل ایتلگەن لەنینینك «هەر بر غیری روس ملتنك روسیەدەن آیریلیب اوز باشیغا دولت قوروب یاشاش حقیگە ایگە بولغانلغی» حقدەکی سوزینی تکرارلاب «بزدە بر لەنینینك بو ملی سیاستیگە طرفدارمز. ساویت حکومتینك باختا سیاستیگە بولسا بوتونلای قارشیمز» دیرلەر ایمش.

مەنە خصوصاً بو انقلابچی لەنینیزم آهنك وە رغبتەلەری آستندا تربیە ایتلمەکدە بولغان تورکستان یاشلارینك «ملتچی بایلار فکری» تأثیری آستندا قالوب باختا سیاستیگە قارشو چیقیشلاری اورتا آسیا بیوروسی باشنداکی موسقوالی «آغالار»نی جودەیم چوچیتوب یوبارغان.

مەنە ایمدی آچیق کورەب تورەمزکە «تورکستان ملتچیلگی» دائرەسی اولدقچە کینگ وە کوچلیدر.

«روس شوویتیستلەری» دائرەسیدە بوندان آز کینگ ایمەس. «پراودا وستوکا» غازیتاسی (30 آوغوست) بو «روس شوویتیست-

لەری»، قاتارینی شوندای کورسەتەدر: «شهرلەردەگی کیچیك وە زورآزی، سابق مأمورلەر طبقەسی، بیلەرمەنلەر (یعنی روس ضیالیلەری)نك بعضی قسملەری، موشتومزورلار وە پرولەتاریاتنك آرقادا قالغان قسمی». باومان 5 نچی ایولدە سویلەگەن نطقندە بولەرنك اوستیگە بر قسم روس فرقەلیلەرینیدە آرتیریب قوشوب قویغان.

باشقا سوز بلەن ئەیتکەندە اوکتابر انقلابینك 14 نچی ییللیق بایرام ایتەر آلدندا قارشودا بربریگە دوشمان ایکی کوچلك قاتار. قاتار توزولوب قالمی بر کورەش یوروتلمەکدە بولغانلغنی کورەمز. «تورکستان ملتچیلەری» اوز ئەکمەکلەرینی اوز یورتندە حاضرلاش حقینی مدافعە ایتەدر وە اونگچون کورەشەدرلەر. «روس شوویتیزمی» ایسە روس پرولەتاری دیکتاتوراسی ههگەمونیەسی (باسقینلغی) آستدا بولسادا تورکستانلیلەرنی اوز یورتی ادارەسی ایشندە موسقوا مأمورلەری مقتندەدە اشتراك ایتدیرمەسلك اوچون تریشەدرلەر. «پراودا وستوکا» غازیتاسی عمومی سورتدە «روس شوویتیستلەری» فرقە طرفدەن کیچیریلمەکدە بولغان ساویت ملی سیاستیگە قارشو مقاومتلەرینی کوچەیتردیلەر دیبدر. بو بوتونلەی یالغان. مسئلە بوندای ایمەس. «روس شوویتیستلەری» بولشەویکلەرنك ملی سیاستیگە ایمەس، اونك یالغز بر قسمیگە قارشولق کورسەتەدرلەر. مثلا: «روس شوویتیستلەری» ساویت حکومتینك باختا سیاستینی عینیلە قبول ایتەدرلەر. بولشەویکلەرنك تورکستاندەگی ملی سیاستینك اساسی دیمەك بولغان بو باختا سیاستی تورکستانلیلەرنی قول وە آیاغی باغلی قول قلیب تورکستانی أبدی بر روسیە مستملکەسی حالیغا قویوشدان عبارتدر.

«روس شوویتیستلەری» یالغز «ویرلیلەشتریش» سیاستیگە، یعنی تورکستانلیلەرنك موسقوا حکومتینك عادی مأمورلەری صفتی بلەن بولسادا اوز یورتی ادارەسندە اشتراکلەریگە مانع بولادرلار. ایمدی ساویت حکومتینك بو «تورکستان ملتچیلگی» وە

Abdulvahap Kara

«روس شوويينزمي»گه قارشو قانداي يوللار بلەن كورەشمەكدە
بولغانليغيني كورەلمك. ياختا سياستيگه قارشولق قيلغاني اوچون تور-
كستان ملتچيسينينك مالي-ملكي آلينوب اوزي قاراڭغي زندانلاردا
چورتولمەكدە، تورلو استنطاقلەردە سوركونگه يوباريلماقدا، نان
وە باشقا نەرسە آليش حقدن محروم ايتيلمەكدە حتى اعدام
ايتيلمەكدەدر.

«روس شوويينستلەري»گه قارشو توتولگەن يول بولسا بوتو-
نلاي باشقاچادر. توركستان «تراقتورچيلار»ينينك روس ايشچيلەري
طرفدن ماسقارا-حقارت ايتيليشي بر طرفدە تورسون، هەر كون
تاياق يەمەكدە بولغانليغيني ياومان‌نينك اوزي تصديق ايتمەكدەدر.
(«پراودا ووستوكا»نينك 12 ايول نومروسي). بو وضعيت قارشو-
سندا «روس شوويينستلەري»نينك ويرليلەشتريش»گه قارشو كورەشي
بالا اويوني كەبي بر نەرسە بولوب قالادر. بو شوويينست هوليگان-
لارغا حكومت وە فرقە دائرەلەري اورناقلق تنبيهي قيلادرلار. سونك
درجەدە آغير هوليگانلق ايتكەنلەرني «اورناقلق محكمەسي»گه يبرە-
درلەر. اوردە بو هوليگانلارني آقلاب چيقارادر. انك بولماغاندا،
آقلاب چيقاريش يوللاري تاپيلماي قالغاندا بر يردن ايكنچي
اورونلقه كوچورەدرلەر.

پرولەتار تيلندە ايمەس توغري انسانلار تيلندە بوڭا «جنايتي
تشويق، ترويج ايتيش» ديەدرلەر. ايشنك انك قزيق يريدە «پراودا
ووستوكا» غازيتاسينينك بو روس شوويينستلەريگه نصيحت بيرندە
لەنين‌نينك ايسكيب اونوتيلوب كيتكەن بر مكتوبيني كتيريشيدر. 1919
نچي ييلي سو گلاريندا توركستانده‌گي روس قوممونيستلەريگه خطاباً
يازيلغان بو مكتوبندە لەنين اوز مريدلەريني «توركستانليلار بلەن
دوستانە معاملە كە» چاقيرادر.

موسقوا بولشەويكلەريندە نە اويات، نە انصاف وە نەدە وجدان
بار. بز لەنين‌نينك بو مكتوبي تاريخيني چوده ياخشي بيلەمز. تور-

كستانده اوكتابر انقلابي تاريخيني يازدچي بولشەويك تاريخچيسي گه
ئورگي سافاروف بو مكتوبيدەن بحث ايتەركەن توركستانده‌گي روس
بولشەويكلەرينينك بو مكتوبكه بويسونمەدن بوتونلەي باس ارتقانلقلاري
بر طرفدە تورسون اوني نشر هم ايتمەگەنلكلەريني سويلەيدر.

فرقە بيوروقلاريدان آزگە بولسا هم آيريلغان انسانلارني
يوزلەر، مينگلەر بلەن اولومگە يوبارشدان هيچ تيكينمەگەن لەنين
وە اونينك فرقە قوميتەسي بو حادثە قارشوسندا" تاووشلاريني هم
چيقارمادي‌لار.

بو كونلەردە روس شوويينزمينك اوسيشيني كورمەكدە بولغان
«پراودا ووستوكا» غازيتاسي مەنە شو موسقوا بولشەويكلەرينينك
اولچاوسز يوزسزلك، بوقالەموناكلەري وە موسقوا لەنينچيلەرينك
اويانسز يالغانچيلقلاريغا شهادت ايتمەدن باشقا بر معنى وە اهميتي
بولماغان شو جيركين كاغد پارچاسيني ايسلەتيش بلەن كفايەلەنەدر.

«توركستان ملتچيلەري» وە «روس شوويينستلەري»گه قاراش-
ريني ساناب چيققاندان سونك اورتا آسيا بيوروسي غازيتاسي (30
نچي آوغوست نومروسندە) بو ملتلەر دوشمانچيليغينينك وە خصوصاً
توركستان تراقتورچيلاريني تاياقلاب يورگەن روس ايشچيلەرينينك
اصل گناهكارليني، عيبليسيني تاپماقچي بولادر وە تابادر.

«آكلانشيلماغانچا بونلارنينك هممەسندە توركستانلي «باي‌لار»،
«موشتومي‌زورلار» وە مصطفى چوقاي بلەن اونينك طرفدارلاري
عيبلي ايمشلەر!...

آكلانشيلغان «يەڭگي توركستان» وە «ياش توركستان» باشدا
بولغان حالدا بولەر يالغوز تاشكند دارالفنوندەگي توركستانلي
طلبەلەرنينك ياختا سياستي عليهندە بولماقلاري اوچونگە ايمەس،
توركستانلي تراقتورچيلار وە ايشچيلەرنينك شوويينست روس ايشچي-
لەري تامانيدان تاياقلانيشلاريندا دا عيبلي ايمشمز.

گويا «يەڭگي توركستان» وە «ياش توركستان» بولماسايدي،

Abdulvahap Kara

تورکستانلیلەر سوزسز، تاووشسز بولشەویك پاختا سیاستیگە بویون ایگیب اوزلەرینی ایدی مشکلکە قولی ایتیشگە یاردەم هەم ایتەرلەر ایکەن. وبەگی تورکستان، وە «یاش تورکستان» بولماسایدی، «جومردە روس شوۋینیستلەری سوزسز، کەبیز اوزلەرینك آمرلق، قوماندانلق اوردولەرینی تولایغا تورکستانلیلەرگە تاپشیرارلار ایکەن.

مەنە اوروپا آسیا یورودوسی غازیتاسی ملی دوشمانچیلق تاریخینی بوندای تصویر وە ایضاح ایتەدر، عیلیلی‌نی تاپقان بولادر.

چوقای اوغلی مصطفی

* * *

تورکستانده 16 نچی ییلغی قوزغالیش

(15 ییللیغی مناسبتیلە)

اجتماعی بنیەسی چوروك بولغان چارلق روسیەسی دنیا سوغیشیغادا جانبز کیرگەن وە سوغیشنیك باشندایاق آقسی باشلاغان ایدی. تورکستان خلقی بولسا بو سوغیشنی چارلق روسیەسینك زوالی وە اوز قورتولوشینك بر باشلانغیچی دیب قاراد ایدی. تورکستان اهالیسیندەگی بو احوال روحیەنی جودە یاخشی کورمەکدە بولغان روسیە حکومتی محلی آدارەلەری بولسا ظلم وە ضیقلك شدتینی کون کوندەن آرتیرالار ایدی. اهالینك کوزینی قورقوتماق، سوغیشدا مغلوب بولماقدا بولغان روسیەنك اهالی کوزیدەن توشمەسلکینی تامین اوچون هەر توردلو وسائطگە قول اوزاتیلغان ایدی. تورکستان خلقی بولسا روسیەنك مغلوبیتی اوچون دعا ایتمەکدە ایدی. قارانغی اویلەردە تویلانوب «سەوەغیچ تجربەسی»، «قوما لاق قالی» کەبی تجربەلەر بلەن مشغول بولوش بر طرفدە تورسون، حکومت آدارەلەری طرفدەن تویلانغان مجلسلەردە «دعاگە قالغان کون قورسون» دیگەن پیچیکلەردە آچیقدان آچیق سویلەنمەکدە ایدی.

تورکستان خلقی بلەن روس آدارەسی آراسندا منفعت قارشو-

لغی وە روح آیریلغیندان تویقان بو کیرکیننك کون کوندەن کوچەیمەکدە ایکەن 1916 نچی ییلی 25 ایون تاریخلی مشهور چار آرادەسی چیقیب قالدی. بو «آق پادشاه» آرادەسندە روسیە قولی آستندا بولوب او زمانگە قدر عسکری خدمتگە آلینماغان شرقی وە آسیالی خلقلەرنك 19 بلەن 43 یاش آراسیداگی ایرکەکلەری سوغیشنك دوامی مدتنچە سوغیش جبهەسندە وە مملکت ایچندە دولتی مدافعە وە قوراللانش اوچون کیرەکلی ایشلەرگە تارتیلادر، دیلمەکدە ایدی. بو حکمنك آستیغا کیرگەن اولکە، دائرەلەر سانالارکەن سیردریا، فەرغانە، سمرقند، آقمولا، سەمەی، یدی‌سو، اورال، تورغای وە زاقاسپی دیب یورتمزنك او زمان بلاواسطە روس آدارەسی آستندا بولغان قسملەری سانالوب چیقیلماقدا ایدی.

بو چار آرادەسی چیقار-چیقماس تورکستاننك هەر طرفندە ناراضیلق آثرلەری کورولە باشلادی. بونك اوستیگە بوتون اولکەنی ادارۀ عرفیە حالندا اعلان ایتیش، تورکستانلیلەرگە تیمر یوللاردا یوریشنی منع ایتیش کەبی بر برینی تعقیب ایتکەن شدتلی تدبیرلەردە هیجانتی حدندەن زیادە آرتیروب یوباردی. نهایت بو ناراضیلق وە هیجان آچیق بر عصیان شکلینی آلدی.

1916 نچی ییلی قوزغالانی 11 نچی ایولدە تاشکند ایسکی شهر پولیس آدارەسی باغچەسندە تویلانغان خلق کتلەسی نمایشی بلەن باشلانادر. «ایشچی بیرمەیمز»، «لاشمانغا بارمایمز» دیب پولیس آدارەسی قارشوسندا تویلانغان خلق کتلەسی پولیس باشلوغینك قناعتلاندیرارلق ایضاحات وە تامینات بیریشینی طلب ایتەدی. پولیس آدارەسی بو خلق کتلەسینك احوال روحیەسنی نظردە توتمەدی. کوچ بلەن تهدید ایتدی، اوق آتدی. بونك اوستیگە هیجانی بوتونلەی کوتوروب کیتکەن خلق پولیس آدارەخانەسیگە تاش یاغدیرا باشلادی. پولیس آدارەسی بونی‌دە سلاح آتشی بلەن قارشولادی. هەر طرفدە سلاح تاووشلاری جیکلەشی بلەن بر آن ایچندە توردلی آدملەر

Abdulvahap Kara

یارالانوب یرگە توشدیلەر. حادثەنڭ سوڭیدە پولیس ادارەسی
حولیسندە 6 ادمنڭ جسدی قالدی. بر قانچا یارالانغانلارنی جماعت
ایچندەن تاپیشلاری آلوب کیتدیلەر. بو شهید توشوچیلەردەن برنچی-
سینڭ اوز اوغلینی لاشماندان قوتقاریش نیتیلە کیلگەن وە سوزینی
تیڭلەیدرگەن بر آدم تاپالماسدان هیجانی آرتوب پولیس ادارەخانە-
سیگە طرف یوگورارگەن پولیس باشلوغینڭ اوز قولی بلەن
اولدیریلگەن بر خاتون بولغانلیغینی روایت ایتەدرلەر! قانلی حادثە
چاقماق یاقتیسی تیزلگیدە شهرنڭ هر طرفیگە یاییلدی. عادتا بوتون
شهر آیاقلاندی. آرادا ایسکی شهر پولیس ادارەخانەسی بلەن
یەڭی شهر آراسیداگی مناسباتی کیسیش تیلیفون وە تیلگراف سیم-
لەرینی اوزیش کەبی تنبیلەردە بولونوچیلەر کوب ایدی. بر قانچا
ساعت سوڭرا یەڭی شهردەن توشکەن عسکری کوچلەر توپلانغان
خلقنی زور بلەن تارقاتا بیلدیلەر. درحال فعالیتگە کیچگەن ادارە
کوب گەکشیلەرنی قولغا آلوب بولاردان 5 کشینی اعدامگە
محکوم ایتدی.

اولکە مرکزی تاشکندە چیققان بو حادثەنڭ خبری هر
طرفگە یاییلدی. بو حادثەنی بر عصیان سیغنالی (بەلگیسی، اشارە-
سی) دیب اویلەگەن اطراف و ولایتلەر اهالیسی ایچندە هیجان دعادە
قوتلەنوب حرکت عادتا بر عصیان شکلینی آلدی. بویوك شهرلەردەن
توتمش ایگ کیچیک قیشلاقلارغا قدر تأثیر ایتدی. فقط تأسف کە
آشاغیداگی تفصیلاتدان هم کورەجەکیمز وجهلە روسلەر هر طرفدە
چیققان قوزغالانتی باشقا طرفلەر بلەن باغلانیشغا یول قویماسدان
محلی بر وضعیتدە گە کیرنیب، چیقدیغی یرندە باتیرا بیلیش بولیوی
توتدیلەر وە بونی باجەردیلەر.

اوزی بەك نازیك وضعیتدە تورگەن روسیە حکومتی دائرەسندە
ایشنك دهاکیگ مقیاسدە وخیم بر شکل آلیش اندیشەسی توغدی.
بو فرماتی قان توکمەسدەن ایشکە آشیریش چارەلاری قیدیریلدی.

اوزون مدت تورکستاندە توردلو مأمورلیکلەردە بولونمش یرلی خلقنڭ
احوال روحیەسینی وە مملکت وضعیتینی هم شرائطینی یاقیندان
تانیمش مشهور گەنەرال قوروپاتکین کیڭ حقوقلی والی وە عسکری
قوماندان قیلیب تعیین ایتلدی.

قوروپاتکین تورکستانگە کیلیر کیلمەس بو یردەگی وضعیتنڭ
آغیرلیغینی کوردی. تورکستاننڭ هر طرفدەن مصلحت اوچون
چاقیردیغی شخصلەرنڭ خلق احوال روحیەسی حقیدەگی سوزلە-
رینی تیڭلەگەندەن سوڭ بر بیاننامە نشر ایتمەك مجبوریتیدە قالدی.
بو بیاننامەسندە قوروپاتکین پادشاە فرمانی بویونچە آلینیشی لازم
بولغان ایشچیلەرنڭ سانانیغینی آزایتوب 220 میڭگە توشوردی. بو
مقدار ولایتلەر آراسندا شوندای تقسیم ایتیلەجەکدی:

سیردریا ولایتی — 60 میڭ، سمرقند ولایتی — 32 میڭ
407، فرغانە ولایتی — 51 میڭ 233، یەدیسو ولایتی —43
میڭ، ماورای قاسپی ولایتی — 13 میڭ 830 کیشی بیرەجەك
ایدی.

قوروپاتکین روسیەنڭ یاختاغا بولغان احتیاجینی وە یاختا
ایشلەری اوچون یرلەردەن ایشچیلەر کیرەکلیگینی نظردە توتوب فر-
غانە ولایتی بلەن سمرقند وە سیردریا ولایتلەرینڭ بعضی قسملەری
حصەسینی آزالتوب، بوتاملاردان کەمەیتریلگەن 40 میڭ قدر
ایشچینی کوچیلگی کوچەبە مالدارلار بولغان دائرەلەر اوستیگە
یوکلەندی. قوروپاتکیننڭ بو سیاستی حقیقی بر شیطانلق ایدی. او
بو حرکتی بلەن تورکستان کوچەبەلەری (قازاق-قیرغیزلاری) ایلە
یاختاچی دهقانلاری (اوزبیکلەر) آراسینی بوزماقچی ایدی. قورو-
پاتکیننڭ ایستەدیگی بولمادی. تورکستانلیلەرنڭ آراسی بوزولمادی
هم بیاننامەسندەن کوتدیگی تینچلك تأمین ایتیلە آلمادی. تاشکند حادثە-
سی خبری اطرافگە یاییلیب هر طرفدەن آرقا آرقاغا قوزغالان
خبرلەری کیلە باشلادی. سیردریا و لایتینڭ توردلو دائرەلەرندە بویوك-

Abdulvahap Kara

کیچیک اولماق اوزره شدتلی تورلو قوزغالانلار بولوب آلدی.
ایگ شدتلیلەری طبیعی جیمکند وه اولیاآتاکەبی اطرافی کوچەبه-
لەر بلەن مسکون بولغان قشلاقلاردا ایدی. تاشکند خبری فەرغانه وه
سمرقند ولایتی اهالیسی یەنەده کوبرەك قیزدیریب یوباردی. فقط
فەرغانەنك او زمانگی حربی والیسی «کیپیئوس» "Gippius" اوز
امرنامه‌لەرنده وه تورلو یرلەرده سویله‌گەن نطقلەرنده یرلی اهالینك
روحینی اوخشایدرغان بر لسان یوروتكەن ایدی. موفقیتلی چیقمان
بولیشیغا رغماً اونك بو حرکتی تورکستان والی عمومیسی پەرو-
فەیوفنك خوشیغا کیتمەدی. او کیپیئوس ارادەسی پادشاهنك معنا-
سینی اخلال وه اهمیتنی اسقاط ایتدی دیب کیپیئوس طرفدەن کو-
رولگەن بوتون تدبیرلەرنی بتیریب اوزینی‌ده یریدەن عزل ایتدی.
فەرغانەگە یەنگی کیلگەن والی ایوانوفده طبیعی پەروفەیفنك ارادۀ
همایوننك مقصد وه مفهومیگه موافق دیب بیرگەن تعلیماتی بویونچه
شدتلی تدبیرلەر کوردی. بونك تأثیری آستدا وضعیت یەنەده شدت-
لیراق صورتده آشلانا باشلادی. هەر طرفده خلق حکومت مأمور-
لەرینگه هجوم ایتدی. تورلو مأمورلەر خلق کتلەسی طرفدەن اولدیر-
یلیب تاشلاندی. حتی مارغیلان اطرافداگی قیشلاقلاردان او-
سەرولەر آتلانوب والینی «اولاق» قیلیب تارتیشیب کیتریش، اوبنی
بلەن فەرغانه شهری یولینی توتدیلەر وه عسکری کوچلەرنك مقابلە-
سی بلەن گه قایتدیلار.

سمرقند ولایتینك تورلو یرلەرنده بولوب اوتكەن قوزغالان-
لارنك ایگ مهمی شبهه‌سیز «جزاخ» عصیانی ایدی. هەر طرفده
بولغانیدیك بو یرده هم اهالی روس ادارەلەرینك طلبیگه جواب
بیریشنی تاشکنددەن کیلەدرگەن خبرگه موقوف توتمه‌کده ایدی.
هیجان ایچنده خبر کوتولمه‌کده ایكەن تاشکند پولیسی ادارەسنده-
گی حادثەنی کوروب نتیجه‌نی بیلمه‌سدەن یولغا توشكەن بر یولچی
«تاشکند عصیان بایراغی کوتەردی» دیگەن خبر کیتیردی. بو خبرنی

آلیب آلمس جزاخ اهالیسی روس ادارەلەرینك طلبیگه دوشمانچیلق
حرکتی بلەن جواب بیردی. هەر طرفده روس مأمورلەری حتی
اهالیسیگه قارشو دوشمانانه وضعیت آلدی. قضا باشلوغی (قائم‌مقام)
هیجان ایچنده تویلانماقدا بولغان خلقنی تارقاتیش اوچون قول
آستداگی قوبلەر بلەن اهالی اوستیگه یورودی. خلقده بولارنی
اوراب آلوب بوتونینی اوروب اولدیردی. ایش بو قدر بلەنده
بیتمەدی. شهرنك یاقیندان کیچكەن تیمیر یولنی وه استاسیونی
بوزوب تاشلادی. تورکستانی مستقل بر مملکت قیلیب اعلان ایتدی
وه عبدالجبار اوغلی عبدالرحمان خواجه دیگەن بر ایشانی جزاخ
بیگی قیلیب کوتەردی.

بو حادثه روس ادارەسی دائرەسنده قورقو وه هیجانی بوتو-
نلەی آرتیریب یوباردی. جدی تدبیرلەر کورولە باشلاندی. «جزاخ»
عاصیلارینی تأدیب اوچون یەنگیدەن فەرغانه والیسی تعیین ایتیلگەن
سابق خوجند قضا باشلوغی میرآلای ایوانوفنك قول آستدا
عسکری کوچلەر یوباریلدی. 3 نچی آوغوستده روس قوتلەری
جزاخلیلار بلەن قارشولاشدیلار. منتظم کوچگه ایگه بولغان ایوانوف
یالغز عاصیلارنی گنه ایمەس، کیچیک معصوم بالالار، اویلەرده‌گی
گناهسز خاتونلاردا داخل بولغان حالدا بوتون اهالینی قریب،
دربدر ایتوب شهرنی یر بلەن یەکسان ایتدیردی. اون میگدەن آرتیق
خلق اولدیریلدی. جزاخ حادثەسندەن سوگرا روس ادارەلەری
بوتونلەی شدتلەرینی آرتیروب اولكەنك هەر طرفده حربی محکمە-
لەر شدتلی جزالار بلەن فعالیتلەرینی کوچەیتدیلەر.

لاشمان خبری تورکمه‌نلەر ایچنده‌ده هەر طرفده بر تورلو
قارشولانمادی. بر قانچا تورکمەن ایللەری اوزلەرینك جبهه آرقا-
سندا ایل وه کیتمەن بلەن قازا ایش کوریش مجبوریتنده بولغانلقلار-
ندان شکایت ایتدیلەر. بعضیلەری اوزلەرینك سلاحلی خدمتگه آلینیش-
لارینی سورەدیلەر. باشقالاری‌ده بو ایشچی مثاله‌سینی پول وه مال

تولاویکه ئه‌بله‌تریشی سوره‌دیلر. بو‌نون بو تکلیفله‌رنك رد ایتیلیشی
اهالینك عصبیت وه هیجانینی بو‌تونله‌ی آرتیروب یوباردی. بو
هیجانینك آرتیشیدان قورققان محلی اداره‌لر، یالغاندان بولسا هم
تورکمه‌نله‌رنك سلاحلی خدمتکه آلینیشلارینك قبول ایتیلگه‌نلکی
که‌بی فکرله‌رنی سویله‌ب یوباتوب تورمه‌کچی بولدیلار. حقیقتاده
بو یوباتیش وعده‌له‌ریکه ایناتوب ایشچی بیریشنی قبول ایته باشلاغان
ایلله‌رده بولدی.

ماورای قاسپی (بوکونکی تورکمه‌نستان)نك عصیان ماهیتنده
بولغان قوزغالانی قیزیل‌سو (قراسناوودسك) قضاسنده‌گی کوچه‌به
یموده‌لر ایچنده باشلاندی. تورکمه‌نله‌ر آراسنداکی غلیانك تور-
کستانك باشقا قسمله‌رنده چیققان حرکتله‌ردن فرقی‌ده بویرده‌گی
حرکتنك اولدوقچا منتظم، متشکل سلاحلی بر قوزغالان بولغانلغی
وه روس اداره‌له‌رینی شدتلی صورتده قورقوتغانلغیدر. یموده عصیانی
روس اداره‌سینی حقیقتاده جدی بر تهلکه قارشوسندا قویمشدی. بو
یموده‌لر ایچنده باشلانمش حرکتنك تیز ولایتنك هر تامانیغا
یایلیشینی سیزیله باشلادی. تورلو دائره‌له‌رده روس اداره‌سینك انتظام
وه آسایشینی اخلال فکریکه توشمش حرکتله‌ر کوریله‌دی. کوپروك-
له‌ر، یوللار داغتیلدی. تله‌غراف وه تله‌فون سیمله‌ری اوزولوب
تیره‌کله‌ری ییقیتیله‌دی.

نویابر (تشرین ثانی) اورتالارندا قوروپاتکین سیردریا والیسی
مادریدوف قوماندانی آستندا 8000 عسکر، 18 توپ وه 17 اوق-
چاچارلق بر جزا قوتی یوباردی. بو قوتنك احتیاجی اوچون باشدا-
یاق تورکمه‌نله‌ردن کوچ بیله‌ن 1500 تویه وه کللی مقدارده آذوق
آلینه‌دی...

جزا دسته‌له‌رینك حرکات یلانی تورکستانلیله‌رنی تینچلندیریش
اوچون مولایم تیللی بیانات نشر ایتب یورگه‌ن قوروپاتکین طرفدن
قویوداغیچا بیلگیله‌نه‌در:

سوئیشدا اولدیریلمه‌گه‌ن قوزغالان باشلوقلاری هر حالدا
توتولمه‌لیدرله‌ر. اوتلی وه اوتسز بوتون سلاحلر تویلانسین. عصیان-
چیلارنك بوتون آتلاری وه باشقا جنس مال، یورتله‌رینك یاریمسی
آلینسین. کوچه‌به‌له‌ر یوره‌دیرگه‌ن چوللارداکی قودوقلار کومو-
لسون. عاصیلارنی اوراب آلیش اوچون بوتون چاره‌لار کوریلسون.
مانه قوروپاتکین طرفدن بیریلگه‌ن بو تعلیماتنی مادریدوف تاشلیچ
بیله‌ن بجه‌ریشکه کیرمشدی. بو عصیانده تورکمه‌نله‌رنك انسان وه مال
ضایعاتلاری اولچاو قابول ایتمه‌یدیرگه‌ن درجه‌ده کوپ ایدی. مادر-
یدوف عشق آبادده ایکه‌ن عاصیلاردان 3200 میلتیق، 780 آت،
4800 تویه، 75 میك قوی، 2500 سیگیر وه 500 اوی آلغانلیغی
یازادر. طبیعی بورادا کورسه‌تیلگه‌ن مقدار آنجاق مادریدوفنك
اداره‌سیکه کیلیب کیرگه‌نله‌ریدر. اونکه کیلیب یتکوزیچه یوق بولغان،
تالان ایتیلگه‌نله‌رنك حسابینی الله بیلسین. هله ایران توپراغیغا
اوتوب یموده‌لرنی تعقیب بیله‌ن مشغول ایکه‌ن ایتلگه‌ن یاغمالارنك
اوزی باشقا بر حسابدر. قیشقاسی تورکمه‌ن یموده‌لر چیندان‌ده
قوروپاتکین‌نك دیدیکی که‌بی «قیسیلی آلیدیرغان» درجه‌ده سو-
یولوب تالاندیلار. (سوکی کیله‌جك سانیدا) تیمور اوغلی

• • •

ساویتلار «جنتی» نده

اوز استیلالاری آستیداکی مملکتلرکه قارشو دنیاده هیچ بر
دولتنك تطبیق ایتمه‌دیکی وحشی مستملکه‌چیلك سیاستینی یوروتمه-
کده بولغان روسیه بولشه‌ویکله‌ری، بو مملکتله‌رنك بایلغینی وه او
یرله‌رده یاشاوچی ملتله‌رنك کوچینی فاحش بر صورتده استثمار
ایتوب روسیه‌نك راحتی اوچون موسقواغا تاشیماقده‌درلار. اولار
بو یول بیله‌ن تویلادیقلاری میلیونلارچا آقچانی اجنبی مملکتله‌رده
«جهان انقلابی» وه «بولشه‌ویزم» پروپاغاندالاری اوچون صرف

ايتوب، بالخاصه غرب مملكتلەرندەكی فقرا طبقەغا بولشەويك سيستەم-
می سايەسندە ساويتلار مملكتينك بر «جنت» حالدا ئوپلەنكەنی وە
او يردەكی انسانلارنك بولشەويكلكدەن چوده ممنون بولغانی
فكرينی بيرمەكچی بولادلار.

بولشەويك پروپاغاندچيلارينك روسيە حقندەغی ايس كيتكيز
كوچی «ماصال»لارينی ئيڭلەكەن وە يا اوقوغانلاردان بالخاصه
اينسزلەرنك آراسندا او ماصاللارغا ايناغبراغانلار يوق ايمەسدر.

حالبوكە حال حاضردە دنيانك هر تامانندا آغر بر مالی وە
اقتصادی بحران حكم سورمەكدە بولغانيغا قاراماسدان، هيچ بر
مملكتدە ساويتلار مملكتندەكی كەبی ئيريكچيلك قيتلغی وە قحطلق
يوقدر. ساويتلار مملكتندە اهالينك كوپی بر آيدا بر مرتبە هم ئەت
(گوشت) يوزينی كورمەيدر؛ ياشاماق اوچون ايڭ ضروری بولغان
نەرسەلەر هم تاپيلمايدر. هر نەرسە قارتا اصولی ايلە تقسيم ايتلەدر.
بر قاداق نان اوچون انسانلار ساعتلارچا نوبتدە تورمەك مجبوريتندە-
درلەر. بو قارت اصولندەن استفادە ايتوچيلەرنك سانی بوتون اتفاق
داخلندە فقط اون ميليون قادارددر. قالغان 140 ميليون جمعەسندە
اهالی اوز احتياج ضروريەسينی بازاردان تأمين ايتمەك مجبوريتندەدر.
بازاردا ايسە سربست سوداغا اذن يوق؛ كيچيك مقداردە آليش-
ساتيشغا رخصت بيرلسەدە بر قانچا ضروری نەرسەلەر اصلا تاپيلماي-
در؛ تاپيلغان چاغدادا اولارنی بازار بهاسی بيلەن ساتوب آليشغا
اهالينك قدرتی يوقدر. بو فلاكت وە سفالتكە ايڭ كوب معروض
قالديريلغان اولكە توركستاندر. اونك اوچون، امكانينی تاپقانلار
قونشو مملكتلەرگە هجرت ايتمەكدەدرلەر.

بولشەويكلەر يالغاندان، يالغز ساويتلار اتفاقندە ايمەس، بوتون
دنيادە شوندای قحطچلق وە قيتچيلك بار ايكەنلكينی وە قاپيتاليست
مملكتلەردە داعادە ياماراق بولغانينی سويلەب اهالينی آلداماقدا-
درلار. اجنبی مملكتلەر حقندە توغرو معلومات آلماق امكاندە بولما-

غان اهالی، بولشەويكلەرنك بوندای يالغانلارغا ايناماق مجبوريتندە
قالوب بر آز تسلی تاپادرلار.

بولشەويكلەرنك بر تاماندان اجنبی مملكتلەردە پروپاغاندا يور-
وتمەك، ديگر تاماندان اوز حاكميتلەری آستنداغی صبر وە تحمل
يتكەن اهالينك تاووشينی كيسمەك اوچون تارقاتغان بو ايكی طرفلی
يالغانلارينی آچيق كورسەتمەك اوچون، آلمانچا «كولنيشە ايللوس-
ترييرتە تسايتونغ»، هافتالق رسملی مجموعەسينك اوتكەن يل 50
نچی سانندا باسلغان وە دنيانك بيرندەن فرقلی اوچ بويوك شهرلەردە-
كی حيات شرائط وە بهالەرينی مقايسە ايتوب كورسەتكەن رقملەر-
ندەن بعضيسينی توبەندە قيد ايتەمز. بو مقايسە اوچون مثال قيلينيب
آلنغان شهرلەر آلمانيانك ايڭ بويوك شهری وە دولت مركزی
بولغان بەرلين، ساويتلار اتفاقينك ايڭ بويوك شهری وە باش
مركزی بولغان موسقوا وە شمالی آمريقانك ايڭ بويوك شهری
بولغان نيويورقدر.

توبەندەكی رقملەر آلمان مارقينی افادە ايتەدرلەر. بر آلمان
مارقی 47 تيندر.

	بارليندە	نيويورقدە	موسقوادا	
اوچ بولمەدان عبارت بر اوی نك آيليق كيراسی	55—95	380	650	
50 كيلوغرام كومور (ر كيلوغرام ايكی ياريم قاداق)	1,60	3,—	(*) 54	
			قارت بيلەن ؛	بازاردا ؛
تايار كيم (كيشيلەر اوچون)	80	150—130	210—100	1.700 مارق
بر جفت آياق قابی (بوتينكه)	20	25	25	320
بر دانە صابون	0,30	0,65	2—0,30	17—13
ياريم كيلوغرام نان	0,194	0,4	0,22	1,08
» » مال ئەتی	1,45—1,10	1,—	0,08	6,50
» » ساری ياغ	1,00	2,10	3,40	21,60

(*) بر سارجين اوتونی اوبكە ئاشو كيراسی اوچون علیحدە 54 مارق
تولەمەك لازم.

	برلینده	نیویورکده	موسقوادا قارت بیلەن	بازاردا
بر ... شکر (قند)	0,285	0,25	0,60	5,30 مارق
بر لیتره سوت	0,30	0,60	0,52	2,70
آشخانەلرده (رستورانده) بر کیشی اوچون یمەك	1,50	3,—	2,50—0,90	13,00
یارم کیلوغرام چای	3,5 دەن باشلاب 2,1	4,20	7,5	65

بو معلومات مذکور مجموعەده بوندەن اون آی ایلگەری یاسیلغان بولسادا ، اهمیتنی حالا یوقاتماغان؛ چونکه بو اون آی ایچنده ساویتلار مملکتنده‌گی وضعیت قدەچه هم توزەلمەدی ، حتی بر آز داها یامانلاشقان. آلمانچا «فرانقفورتەر تسایتونغ» غازیتاسینك بو ییل 5 نجی سەنتابر نسخەسنده یاسیلغان «ساویت روسیه رقملەری» اسملی بر مقاله بو ادعامزنی تقویه قیلماقدادر. غازیتانك موسقوادا‌غی خصوصی مخابری تامانیدان یازیلغان بو مقالەده ازجمله شولەر بار:

«ساویتلار اتفاقنده واردات وه مصارفنك اولچاوی بولغان «روبلە» (سوم)نك هیچ بر واحد وه مقرر قیمتی یوقدر. بونون والیوتا (آلتون قیمتنده بولغان اجنبی آقچەسی) معاملاتنده روبلەنك بر مجبوری قورسی بار».

«بعض نرسەلر (مثلا منزل ، اوتل) غربی آوروپاداغیغا قاراغاندا ایکی قات قیمت. اوست کیمکلیکی ، آیاق کییمی وه یمەك کەبی نرسەلر بیش قات ، حتی اون قات قیمت». «بوندای ماللار تاپیلغان تقدیرده هم صفتچه غایت یاماندرلار».

«ساویت اتفاقی اهالیسینك اینچی قسمی فوتورا انقلاردان وه آیریم صنفلرگه تخصیص ایتلگەن «یابوق دوکان»لاردان آرزان بهاگه ، فقط کوبنچه جوده آز مقدارده بعضی ماللار ، کییم وه یمەك نرسەلری آلادرلار. بو «یابوق دوکان»لارنك اینگ یاخشیلاری قرەمل ، دیپلوماتلار قوربوسی (اجنبی دولتلەرنك رسمی وکیللەری هیئتی) ، چەکا (گە. پە. ئو.) وه اجنبی بیلەرمەنلەر اوچون بیلگیلەنگەن».

«بازاردا کوبنچه یمەك نرسەلری وه بوتك‌گەبی حیات اوچون مهم اشیا اصلا تاپیلمایدر».

ساویت اتفاقینك ارزاق وه حوایج ضروریه ایله اینگ یاخشی تامین ایتلگەن بر شهری بولغان موسقوادا حال بوندای بولغاچ ، اونك باشقا یرلەرنده ، بالخاصه تورکستان‌گەبی مستملکه جمهوریتلەرنده وضعیتنك داهاده آیانچلی بولیشیغی یەنه شو مقالەدەن آپ آچیق کورمەك ممکندر (٭). اونده یازیلغانیغا قاراغاندا:

«موسقوادا بر کیلوغرام ئەتمەك اپاللەرده گیدەن آرزالراقدر. ایول آیندا محصولدار قریم اولکەسینك «سیمفەروپول» شهرنده بر کیلوغرام ئەتمەکنك بهاسی بازاردا 4 سوم ایدی».

آلمانیا پولسەویکلەری یوقاریداغی رقملەرنی باسقان مجموعەنی یالغانچیلق بلەن اتهام ایتکەنلەر ایکەن (مذکور مجموعەنك ایول نسخەلەرندەن) بو سببدەن مذکور حاقالق مجموعەنك ادارەسی ، مجموعەسینك ایول نسخەلەرندەن برنده ، موسقواده‌گی خصوصی مخابری واسطەسیله بولشەویکلەرنك باش رسمی ادارەلەرندەن چیقاریلغان وه موسقوا غازیتالارندان تویلادیغی صریح وه موثوق وثیقەلەرنك فوتوغرافلارینی باسوب چیقاردی وه یوقاریداغی معلوماتنك اساسسز بولماغانینی اثبات قیلدی.

چغتای

• • •

آفغانستان وه ملی تورکستان

آنقرادا منتشر «ملیت» غازیتاسی 15 ایلول (سەنتابر) نومروسنده آفغان سفیری سلطان احمدخان حضرتلەرینك آفغانستان حقنده بر بیاناتینی باسمشدر. بو بیاناتنك ملی تورکستانگه عائد بر قطعەسنده «یاش تورکستان» قیسقاچا توختاماغی اوزنه آلدق.

(٭) چغتای یکنگ بوسولەدیکینی یەنه ده تورکستان خبرلەری قسمنده ، ساویت رسمی غازیتالاردان آلینیب کیتیریلگەن معلوماتلار اثبات ایتەدرلەر ، باشقارما.

«مليت» غازيتاسى يازادر، كه:

«سفير حضرتلەرى بر آزالق مستقل توركستان حكومتى تشكيل ايله اوغراشديغى سويلەەن ابراهيم بيگنگ كنديسنه ويرديگى «ملى قهرمان» عنوانينك دوغرو اولماديغينى، كنديسينك سادەجه برشقى (جيدود) اولدوغينى سويلەمش وه شوللارى علاوه ايتمشدر:

— توركستان كەنجلەرينك بوننك كبيلەره اهميت ويرمەسى دوغرو دەگيلدر».

سفير حضرتلەرينك بو ديديكلەرى حقده بز ملى توركستان خادملارى خصوصاً ملى توركستان گەنجلەرى (ياشلارى) نامندان تويەندەكيلەرنى ئەيتب اوتمەكى آفغان وه توركستان خلقلەرى دوستلغى اوچون لازم وه اوزومز اوچون بر وظيفه ديب بيلەمز:

1) ابراهيمبيك لاقايلى هيچ وقت «ملى توركستان حكومتى تشكيلى ايله» اوغراشمامشدر.

2) سابق بوخارا اميرى‌ئەروس گەنرالى سيد ميرعالم خاننك اڭ اعتمادلى آدەمى بولغان ابراهيمبيك «ملى مستقل توركستان» فكرى ئەدن يەك اوزاق ايدى، چونكه گەنرال سيد ميرعالم خاننك «بيش وقت نمازلەرنده تاگريغا مناجات ايتب، توشونده (رۆياسنده) كوروب يورگەن ئەرسەسى — بويوك روسيه ايمپەراتورلغى ئەنك يەگيدەن تأسيس ايتلمەسيدر. روسيه ايمپەراتورلغى ئەروس جارينك ياردەمى بولماسايدى، گەنرال سيد ميرعالم خان بوخارا اميرى اولالماق توره آلماز ايدى هم بوندەى بر ياردەمسز او يەگيدەن امير بولا آلماياجاقدر.

3) «ياش توركستان» تموز (ايول) نسخەسنده (نومرو 20) ابراهيمبيك لاقايلى حركتيگه بيرديگى «اهميتينى»:

«ابراهيمبيكنك توتديگى سياسى يولينى توركستان ملى غايەسيغا توغرو ديب ئەيتە آلمايمز» ديب آچيق وه آيدين سوزلەده يازغاندر.

4) «ملى مستقل توركستان بايراغينى چيتدە برنچى دفعه كوتەرگەن ايشانولده منتشر بويوك آغامز «يەگى توركستان» هم تموز-آغستوس (37-38) نومروسنده «ابراهيمبيكنگ ملى مستقل توركستان ايچون دگل «سابق بوخارا اميرى ايچين قوماندانلق ايتديگينى» يازمشدر.

5) حتى بولشەويك مطبوعاتندادا ابراهيمبيك لاقايلى‌ني ملى مستقل توركستان اوچون كورەشيب يورگەن قورباشيلاردان (ميلاىوكوللەردە كابلدە پاشاماقدا بولغان شيرمحمدبيكدەن) آيريب «بوخارا اميرينك وكيلى» ديب يازاتيرلار (موسقواده منتشر «نووى ووستوك» مجموعەسينك سوڭ 20 نچى سانيغا باقيليس).

ملى مستقل توركستان خادملارى او جملەدن توركستان گەنجلەرى (ياشلارى) آفغانستانى اوزلەرى اوچون دوست دولت تانيب، بو قوموشو بويوك اسلام دولتيگه سونەمز سعادت وه موفقيتلەر تيلەيدرلەر.

سابق بوخارا اميرى روس گەنرالى سيد ميرعالم خان ايبه مهماننوازلقينى كورديگى آفغانستانغا قارشو اوز دوستلغينى، آفغانستان دولتى وه خلقينك ملى حيثيتيگه آولوم ضربەسى بيرگەن بچەسقا ايله يابديغى «براذرلق وه دوستلق معاهده نامەسيله» كورسەتمەكدەدر.

«ياش توركستان»

* * *

بولشەويكلەرنك توركيەگه قارشو دوستلغى . . .

معلومدر، كه توركيه حكومتى مملكتينك بوكونكى آغير وضعيتيگه قاراماسدان، ترابزون، سامسون، آطه وه مرسين كەبى دگرلەر بويندەكى شهرلەرده «ليمان» (Port) لار وه آناتولی‌نك هر ياغيغا تيمير يوللار سالديرماقدادر. مملكتنك منفعتى اوچون بو ايشلەرنك نه قادار فايدەلى وه كيرەك ايكەنلكى حقده سويلەب اوتوروش آرتيقچادر. توركيه حكومتى مملكتينى اجنبيلەرنك اقتصا-

Abdulvahap Kara

دی تصدیقدان توتقاریش اوچون تورکیه تاریخنده مثل کوروله‌گه‌ن
بوندای اینقلابلی اینقلاب توروبدر. نه‌تیجه‌ده آنقارا حکومتینینک بو
حرکتله‌ری بولشه‌ویکله‌رگه آسلا یاقمایدر وه اولاری کوپ
«آچیغلاندیرادر»، ساویت حکومتینینک تورکستانده رسمی ناشر افکاری
تانیلغان «پراودا وستوکا» غازیتاسی 11 نچی سه‌نتابر نومروسنده
تورکیه حکومتینینک بو حرکتله‌ری حقده یازغان مقاله‌سیگه «تور-
که‌نی ساتیش» „Распродажа Турции" سرلوحه‌سینی بیریب،
آسیا «کمالچیلار» اجنبی قاپیتالیستلارغا قونسه‌سیولار اوله‌شیب
یاتیرلار، دیب، تورکستان تورکله‌ریگه «کمالچیلارنی» تورک
خلقینینک دوشمانی عهم تورک خلقینینک کیله‌جه‌کی ضرریگه ایشله‌گو-
چیلار سفتنده تاینماقچی بولادر.

اونوتلمه‌سین، که قونسه‌سیون سیاستینی اڭا کینگ مقیاس
(ماشتاب) ده ایشلاتغان موسقوا حکومتینینک اوزیدر. دیمه‌ک، ساویت حکو-
متینینک اجنبی قاپیتالیستلارغا بیرگه‌ن قونسه‌سیولاری ساویت خلقی
اوچون فائده‌لی تاپیلیب، تورکیه حکومتینینک بیرگه‌ن قونسه‌سیون-
لاری تورکیه خلقی اوچون ضررلی کوروله‌در...

آفریقادا «هوتنه‌توت» دیگه‌ن بر خلق یاره‌میش. بونلارجا
«یاخشیلق: مه‌ن بریسینینک سیغیرینی اوغرلاسام‌ده‌ن، «یامانلق»
ایسه «بریسی سیغیریمنی اوغرلاسا‌ده‌ن» عبارت ایمیش.

روسیه ساویت حکومتیدا شو «هوتنه‌توت»لار منطقی بیله‌ن
یوره‌در.

* * *

تورکستانده آچلیق...

استانبولنینک ایرته‌له‌بکی غازیتالاریندان «یارین»، 8 آوغوست
تاریخلی نسخه‌سنده «تورکستانده بوغدای قیتلیغی وه آچلیق باش
کوستردی» سرلوحه‌سی ایله یایاقیش تورکستانگه عائد توبه‌نده‌کی

شایان عبرت معلوماتنی بیرمه‌کده‌در:

«پراودا وستوکا» غازیتاسینینک موسقوا مخابیری مرکزی
یه‌کمه‌ک قومیسارلیغینینک ویردیگی شو قراری بیلدیریور. اوقراینا وه
شمالی قافقاسیا تورکستانه بوغدای یاردیمنده بولوناجاقدر. بو علی-
العجله یاپیلاجاق یاردیمه سبب شمالی تورکستانده بوغدای حاصلا-
تینینک حالا یاتیشیل قالماسی وه تورکستانینک دیگر حوالیسنده یه‌کیله‌ن
بوغدایلارنینک احتیاجه کفایت ایتمه‌یه‌جه‌کیدر. کورولویورکه تور-
کستانده آچلیق بوتون شدتیله حکمفرمادر. چونکه موسقوا یاپونی
(یاختانی) قورتارماق ایچین عجیل تدبیر آلیور. کیچه‌ن سنه بویله
بر تدبیر آلینمیش دگلدر. اوقراینا وه شمالی قافقاسیا آچ ایکه‌ن
یاردیم اولورده تورکستانه بوغدای ویره‌بیلیر. بو حسابله‌ده یه‌نه تور-
کستان یانیور» دیب غازیتا اوز مطالعه‌سینی علاوه ایتمیشدر.

دیمه‌ک اولوغ تورکستان یللاردابیری آچ وه جیبلاق‌دوسلاریی
یاقا-یاقا نهایت اوزی‌ده آچ قالدی. بولشه‌ویکله‌ر روس اسارتنده‌گی
بوتون تورکله‌رنینک عه‌ملده‌گی آقچاسینی، آمبارداگی ذخیره‌سینی،
آخورده‌گی حیواللارینی، ساماللیقداگی ساماننی، کومه‌سده‌گی
تاووقلارینی وه بالاچاقالارینک کیه‌ملریکه‌چه «نیمه بارسا باریسینی»
جبرا آلدیلار. حتی بولشه‌ویک ادارەسنده‌گی بر ولایتده چه‌قا وه
ریققوم (انقلابی قومیته) لارنینک اعالیدان آلغان نه‌رسه‌له‌رینی باالذات
کورمیشدم. یالغز بر قضا داخلندە‌ن ایکی میکجه ایه‌ک یورغان
(کوریا) تویلاغانلارینی‌ده کورمیشدم. بو یورغانلاردان باشقا نه‌رسه-
له‌رنینک حسابی یوقدی. خلقدان جبرا آلغان بو نه‌رسه‌له‌ر چه‌قا وه
ریققوم‌لارنینک اختیارنده بولوب ایسته‌دیکله‌ری کبی اداره ایته‌رله‌ر-
دی. کیچیک مأموره‌لر قیشنینک ساووق کیچه‌له‌رنده بر که یوقا کوریا
آستندا تیتره‌رگه‌ن چه‌قا وه ریققوم رئیسی لاردینکین وه شمس-
الدینوفله‌ر بولسالارندا ایه‌ک یورغانلاردان یکرمه، اوتوزینی یاتاق
قیلارلاردی. کیچیک مأموره‌لر بالخاصه میلیس افرادی قازاندیقلاری

Abdulvahap Kara

آیلقلاری آرقاسىدا توپوب آتالماغانلاری حالدا لادیشکین وه
شمس الدینوفلەرنىڭ سوقراسىدە شرایدەن یلیچلەر کەچە تەکسیك
بولماغانینی کۆرمشدم وه او کوندەن اعتبارًا بولشەویکلیكنىڭ صاف
اهالینی دولاندیرماق (آلداش)دان عبارت بر دولاندیریجی قافلەسی
بولغانیغا قایل بولوب، بو قاعشنی اوراده‌گی آرقداشلاریمغا آچیقچا
سویلەمشدم. بو سیندن بحثلەری بلەن آرام آچیلمشدی. نهایت
مظلوم تورکستان تورکلەرینىڭ ئەلندە وه آووجندا هیچ بر نەرسە
بر اقمادیلار. بولشەویکلەر بو وحشیلکلەرینی اورپالیلاردان اخفا
ایتمه‌کده‌لەر. بولشەویکلەر اورپالیش دیگەن نەرسەنی بیلمەیدیرگەن
وه یوزلەریگه توکورسه‌گز درحت یاغدی یاغر» دیەیدیرگەن مخلوقلاردر.

بوندان بیش، آلتی آی ایلگەری اسارتلاری آستنداکی مظلوم
تورکلەرنىڭ ئەلندەن غصب ایتدیکلەری بوغدایلارینی دایورلارغا
تولدیروب گویا روسیەده‌گی بر کتلی کورسه‌تیش اوچون استانبولگه
کیلتردیلەر. تورکیەده چیندەنده برکت بولوب ذخیره اوچوز
(آرزان) بولغانیدان روسلەر بوغدایلارینا مشتری تاپالمادیلار. نهایت
تجارلارغا یالنیب آربادانادا اوجوز بر قیاله یعنی اوقاسینی ایکی
غروشکه ساتدیلار (*).

مەن او کونلەرده آناتولی قیشلاریندا ایکەن بعضی قیشلاقلار
مەندەن «قاندای قیلیب روسیەدەن کیلتریلگەن بوغدایىڭ اوقاسینی
ایکی غروشه ساتا یاتیرلار» دیب سوره‌گەنلەر ایدی. مەنده اورادا-
گی مظلوم اهالینىڭ ئەلندە نیمه بارسا جبرًا تویلاماقدا بولغانلارینی،
بر یلدان سوگرا هەر حالدا آچلیق بولاجاغینی سویلەمشدم. تصا-
دفگه قاراگز، که عینی قیشلاقلار آولکی کون 8 آوغوستوس
تاریخلی «یاردین» غازیتاسینىڭ تورکستانگه عاید حوادث قسمینی
مەنگه کورسه‌تدیلەر وه مەنىڭ بیش آی ایلگەری اوزلەریگه سویلە-
دیگیم سوزلەریمنی ایسلەتدیلەر. «حقنگ وارمش قارداشیمز» بر

(*) براوقا = 1282 غرامدر یعنی اوچ قدادان آشیقلر.

روس بولشەویکلەرینىڭ بویله ظالم اولدوقلارینی شیمدی آکلایور-
یوتون دنیا یوقسوللارینا قارشی اعلان ایتدیکلەری عدالت، مساوات
...لک دریاکارلق وه یالانچیلقدان عبارت اولدوغنه قایل اولدق. بولشه-
ویك اسارتی آلتندا ایکلەمه‌کده اولان قارداشلاریمزك یاقین زمانده
اسارت زنجیرینی قیرارق قورتولاجاقلارینی جانداندن دیلەر وه
مظلوم قارداشلاریمزه حرمتلی سلاملەر یوللارز» دیدیلەر.

M. M. استانبول.

* * *

تورکستانده ملیلەشتیریش مسئلەسی

کیینکی آیلاردا تورکستاندەن کیلگەن بولشەویك مطبوعاتی
بوگونگی تورکستان ادارەلەرینىڭ ملیلەشتیریب، ملیلەشتیریلمه‌گەنی
توغریسیدا حسابلار وه مقالەلەر یازماقدا. بو غازیتالار تورکستانده
ملیلەشتیرمه، سیاستینىڭ «20 دەن آرتق ایمه‌سلیگینه» بر آغیزدن لا...
مثلاً، اورتا آسیا بیوروسی وه قومونیست فرقەسینىڭ تاثیر افکاری
„Правда Востока" غازیتاسینىڭ (No. 204) 1 نچی یلیده داین-
لک ملی سیاستی لایق بولمای کیمی یوز گوزوله‌یوبدر، موضوع
ایله بر قانچا حادثەلەرنی یازماقدادر. مەن بولەردەن بر ایکیسینی
کوچیروب یازماقچی‌مەن:

«له‌بین» آتی قویولغان تاشکندنىڭ بر محلەسیده ملیلەشتیرمه
مسئلەسینىڭ مذاکرەسی اوچون بوتون مؤسسه وکیللەرینىڭ توپلو-
لیشی ایله بر مجلس چاقیریلغان. 15 مؤسسەنىڭ یالگز 5 ندەن مجلسگه
وکیل کیلیبدر. کیلگەنلەرنىڭ ایچیده یوللار مؤسسەسینىڭ وکیلی
بولغان Vostrof نام روس تعبیرگه که:

«— بزگه یرلی تیلنی اورگەنیش کیرەك ایمه‌س، کیرەك بولسه
تیلماچلار آرقالی ایش کوره آلامز، روس ایشچیلەرینىڭ یرلی
تیلنی اورگەنیشلەری اوچون بزنىڭ بالشارلما بودجەمیزده پول آیر-

بلغان ایمه‌س!»
معنه بونی ئه‌یتکه‌ن آدام، تورکستان یوللارینك یعنی جان
ناماز لارینك باشقارماسیدان کیلگه‌ن بر موجیك بالاسیدر،
مجلسده روسله‌رگه تیل اورگه‌نیش مسئله‌سی هم کوروله‌
شیلدی. مونگه یوقاریداگی موجیك «بودجه‌مزده پول یوق!» دیب
جاواب قایتاردی. شونده‌ن آنگلاشیلادرکه، تورکستانده مللیه‌شترمه
سیاستینك تطبیقی ایش باشیغا تورکله‌رنی کیلتریش ایمه‌س، روسله‌ر-
نك یرلی تیلنی اورگه‌نیب ایش باشیدا حاکم قالیشلاری ایمش.
حالبوکه مللیه‌شترمه سیاستینك معناسی بوتون باشقارما وه ایشخانه‌له‌ر-
له‌رنك باشیدا یرلی تورکله‌رنك بولونوشلاری دیمه‌کدر.
مللیه‌شترمه سیاستینك قانداى تطبیق قیلنغانلغینی مذکور روس
غازیتاسی شو حساب ایله خلاصه قیلماقدادر: بوتون تورکستان
مقیاسنده % 20 ایله 30 نی کیچه آلماس. بو حساب آینوقسا اقتصادی
مؤسسه‌له‌رگه تشمیل قیلنسا هم بو حساب کوب بولوب چیقار.
چونکه بو اقتصادی باشقارمالار هم یاغلی، هم قایماقلی بولوب
حیاتنك جان نامار لاریدر.
مکتبله‌رده‌گی طلبه حسابی‌ده شونك که‌بیدر. مثلا «کوشکی»
منطقه‌سنده تورت مکتب بار. بو مکتبله‌رده موجود طلبه 490 نفردر،
که بونله‌رده‌ن یالغز 27 نفری تورکستانلی قالغانلاری روسدر.
(عینی غازیتا).
یه‌نه سزگه باشقا بر مثال: بر تورکستانلی یهودی (سابق
قارشی) شهرینك قوئوپراتیفی ایشیکیده توبت کوته‌ر ایکه‌ن آرقادا
تورگه‌ن بر روس ایلگه‌ری اوتمه‌ك ایسته‌ب آلدینداگی تورکستانلینی
ایتاروب تاشلاماقچی بولغاندا، مذکور تورك حقینی بر مسلك اوچون
مقابله‌ده بولنغان؛ زورلق قیلغان روس ایسه آججغلانیب اوروشماقغا
باشلاغان. بو جانجالنی بر روس خاتونی کوروب اول یرده بولغان
روسله‌رنی هیجانلانتریش اوچون:

— ای! روسله‌ر، اوزبکله‌ر بر روسنی اورمه‌کده — دیب باقیر-
غان. روسله‌ر ییغیلیب تورکستانلی ایشچینی اوروب اولدیردیله‌ر!
بونی بر تورکستان غازیتاسی ایمه‌س، روس غازیتاسینك اوزی
یازیب اولتورویدور. مسئله‌نك باشقا نامانی یوق! بو اولدیریشکه
سبب یه‌نه ملیت مسئله‌سیدر. اوزینی تورکستان افندیسی دیب ساناغان
بو روس بر تورکستانلینك اوزندان آلدیندا توروشینی قبول قیلا
آلماغان. حالبوکه، بو روس قوممونیست فرقه‌سینك آق ایشانچلی
آدامی هه‌مده یهودی (قارشی) ایشچیله‌ر اتفاقینك بین‌المللچی
اعضالاریندان.
له‌نین غیری‌روس ملتله‌رنك حسن توجیهنی قازانماق اوچون
معلوم ملیت مسئله‌سینی چیقاردی. بو سیاستك آرقاسیدان، یشریلق
بلان که‌بی یوکوردیله‌ر. نتیجه یوقاریداغی واقعه‌ده بولغانی که‌بی
یه‌نه تورکستانلیله‌رنك علیهیگه بولوب چیقدی.
او حالده مونك ایچیده بر سر بار. قوممونیست فرقه‌سینك
مللیه‌شترمه سیاستینك نتیجه‌سی بولغان یرلیله‌شترمه سیاستی تورکستان-
نك بوکونگی وضعیتیده تطبیق قیلنا آلورمی؟ اگر تطبیق قیلا آلسالار
قایسی شکلده بولور؟ روسله‌رنك یرلی تیلنی اورگه‌نیشله‌ری ایله-
می، یاخود روسچه هم تورکچه تیل قوللانماق ایله‌می؟
بوکونگی وضعیتده، مللیه‌شترمه سیاستی تورکستانده تطبیق
قیلنا آلماس، چونکه تورکستانك جان ناماری روسلارنك قولیدا
بولونماقدادر. روسلار ناماییدان تعیین قیلنغان بعض ایش باشیغا
کیلتریلگه‌ن بعضی تورکستانلیله‌رنك تأثیری آز، حتی هیچ یوق
دیه‌رلك درجه‌ده‌در. او روسلك ئه‌یتکه‌نیدیك تورکستانك بوکونگی
افندیسی یالغز روسله‌ردر. اولار طرفیدان بر یرلی تورك اولدیر-
یلمش، اورولمش مونك هیچ قیمتی یوقدر.
روسله‌ر یرلی تیلنی اورگه‌نمه‌سله‌ر. چونکه «گیره‌ك بولسا
ترجمان آرقالی ایشمزنی کوره‌مز!» دیگه‌ن بر روس توشونچه‌سی بار.

Abdulvahap Kara

بزنك قاطىيمزگه كوره، توركستاننك آداره شكلى بوكونكى
وضعيده، قالغانى مدنيجه، حرارت ايله بحث قيلنغان مليلەشترمه
مسئلەسى دوس تيليلك حاكميتيله نتيجەلەنەجەكدر. چونكه تور-
كستاننك جان تامارى بولغان اقتصاديات باشقارمالارى متعصب دوس
موجيكنيك ديكتاتوراسى قولىدا بولونماقدادر.

شو حالدا مليت مسئلەسىنك نتيجەسى بولغان بيرليلەشترمه
سياستى كليسا كوريندەلەرنك وە توركستانده‌كى دوس يالماغوز-
لەرنك حاكميتى تەگيده ايمەس، توركستانليلەرنك تام معناسى ايله
مستقل وە اوز ديكتاتوراسى ايله مثبت نتيجه بيرەجەكدر. يوقسا، «قو-
روق كەپ قولاققا ياقماس» ديگەنديك، مليلەشترمه سياستى قوروق
كەپدەنگە عبارت بولوب قالاجاقدر!

ايلەر.

• • •

هندستان - انگلتەره

I. سەنتابرنك 7 نچى كونى لوندونده اينگلتەره-هندستان قونفرا-
نسى آچيلدى. بو سفرگى توپلانيشدا هند استقلالچيلارى ليدەرى
(باشلوغى) غاندىنك اشتراكى بلەن قونفرانسنك اهميتى كوب
آرتقان بولادر. غاندى قونفرانسنك 15 سەنتابردەگى توپلانيشدا
هند استقلالچيلارينك ملى مقصد وە سياسى پروغراملارينى بيلدير-
دى. اوتكەن كوكلەم «قاراچى»دە توپلانغان هند ملى قونفرەنس-
جلەرى مجلسنده قرار لاشتريلغان بو پروغرام هندستاننك اوز استقلا-
ليغا بوتونلەى ايگه بوليش كيرەكليكى فكرينى تاكيد ايتشدەن عبارت
ايدى. غاندى اوز سوزلده «مەن كوب زمانەدەنبيرى اوزيمنى
اينگلتەره تبعەسى ديب آتامايدرغان بولدم. اوزم اوچون اينگلتەره
تبعەسى بوليشدان «عصيانچى» ديب آتاليشنى آرتغراق تاپامەن»
ديدر. او اوز سوزيگه دواملە «بز هندستانليلەر اينگلتەرەنك هند-

ستانده اوزيگه قارشو چيقادرغان هەر تورلو قوزغالاڭلارنى باسا-
آلورلق كوچكه ايگه ايكەنلىكينى خوده ياخشى بيلەمز. لكن هند-
ستان بلەن اينگلتەره ايمپەريومى آراسىدا حقيقى دوستلق مناسبتينك
قورولوشى يالغز هندستاننك مستقل بوليشى بلەنگنه ممكندر...
بز هندليلەر اوز ملى استقلاليمزنى اعلان ايتب اينگلتەرەنى امر واقع
قارشوسندا قويماقچى ايمەس ايدك. بزنگ اصل مقصديمز صلح
يولى بلەن اوز ملى استقلاليمزنى آلوب «بريتانيا خلقلەرى جمعيتى»
نك (قوممونويلت — Commonwealth) تينگ حقوقلى بر اعضاسى
بولوب تورا بارىشدر» ديدر. غاندىنك بو «صلحچيلك» يولى
اينگلتەره «صلحپرور» حكومتينى بر آز اويگه توشوروب آغىر
وضعيت قارشوسندا قويدى.

II. هندستان مسئلەسينك اڭ كوكلمز نقطەسى هندليلەر ايله هند-
ستان مسلمانلارينك اوز آرا كيليشه آلماغانلقلاريدر. مقدارى 78
ميليونچا بولغان هندستان مسلمانلارى «مستقل هندستان»ده آزچيلقدا
قاليب، كوپچيلك تشكيل ايتكەن هندليلەرنك «تضييقى» آستدا
قاليشدان خوف ايتب، اوزلەرىگه علاحده بر «رەژيم» طلب ايتمە-
كدەلەر. هندستان مسلمانلارنچا، مسلمانلار كوپچيلك تشكيل ايتكەن
اولكەلەرنك آيريجا مستقل دولت شكلنده «بويوك هندستان»دەن
آيريليشى وە مسلمانلار آزچيلقدا قالغان اولكەلەرده ايسه «ملى
مختاريت»گەنى رەژيم تعيين ايتيليشى كيرەك. هندليلەر ايسه هندستان-
نى «ملى» چيگەرەلەرگە پارچالاماسدان، انگلتەرەگه قارشو بر
جبهه توتوب كورەشەرەك برلەشكەن هندستان دولتينى توزوش بلا-
نينى آلغا سورەدرلەر.

بو مسئلەدە غاندىنك رهبرلكنده بولغان هند مرخصلەرى هيئتى
ايله اسماعيلى مذهبى باشلوغى آغا خان رياستەدەگى هندستان
مسلمانلارى وكيللەرى آراسىدا كيليشو يولى تاپيلمادى.

منصور

Abdulvahap Kara

آذربایجان ملی مطبوعاتی تاریخی

انگلیز مستشرقله‌ری طرفندن لوندره‌ده چیقاریلادرغان مشهور «آسیاتیك ره‌ویو» ("Asiatic Review") نك اوچ نومروسنده (بیرنجی تشرین 1930، نیسان وه تموز 1931) آذربایجان ملی حکومتی ناملندان پاریس صلح قورلتاینه بولاغان هیئت اعضالاریندان جیحون بیك حاجی بیگلی نك «آذربایجان ملی مطبوعاتینك ازلله‌ری» ("Origines") عنوانده اوچ مقاله‌سی نشر ایدیلمشدر. بو مقاله‌لرده جیحون بیك قیسقا بولسادا آذربایجان ادبی تاریخینی تواولوقچا قید ایتمشدر. محرر بیك آذربایجان ادبی تاریخینی تورت دورگه بولمشدر:

1) امتحان دوری (1875-1905): حسن بیك ملیك زاده زدابی نك «اکینچی» نامیله آذری تورکچه‌سنده باکوده 1875 ده بیرنجی غازیتا چیقارا باشلاشی (1875-1877) وه عینی غازیتانك تورکیه محاربه‌سی اثناسنده روس حکومتی طرفندن بیکیتیلیشی. سوڭرا انسی برادرله‌ری طرفندن تیفلیس‌ده «ضیا قافقاس» وه سوڭرا «کشکول» مجموعه‌لرینك چیقاریلیشی (1879-1884). شو ییلدان 1903 گه قدار آذری تورکچه‌سنده غازیتا وه یا مجموعه چیقامامشدر.

1805 نجی ده باکوده مشهور تورك بایلاریندان حاجی زینال عابدین تقی طرفندن روسچه اولاراق «قاسپی» غازیتاسی چیقاریلادر. علی مردان بیك توپچیباشی نك ادارسی آستندا چیققان بو غازیتا یالغز آذربایجانلیلارنك ایمس، بوتون قافقاسیا اسلامله‌رینك مدافعه‌چیسی ایدی. بو غازیتانك مطبعه‌سی 1918 نجی ییلداکی «مارت حادثه‌له‌ری» (یا وده باشه‌ویك وه ارمنیله‌رنك اسلامله‌رنی قیریشی) اثناسنده تخریب ایتلدی. بو غازیتانك بر نیچه نومروسی آذربایجان ملی حکومتی دورلرده چیقمشدی.

1903 ده تیفلیس‌ده «شرق روس» نامندا محمد آغا شاهتختلی ادارسی آستندا بر غازیتا چیقمشدی. بو غازیتا قوت قازانا آلماغاندان

بر ییل ایچنده توختاپ قالدی.

شو «امتحان دوری» نی جیحون بیك شوندای تصویر ایته‌در: «سیاسی مفکوره‌لر یوق کبی ایدی؛ مطبوعات اوز فعالیتینی معین مسئله‌لرگه عطف ایته‌ر وه بر آزدا اجتماعی تورموشدن بحث ایته‌ردی. اوقوچیلارنك مطبوعاتکه قاراشلاری وه هوسله‌ری باختی ایدی».

2) 1904 ایله 1909 ییللاری آراسنداکی دوردر. بو دورده آذربایجان ملی مطبوعاتی توبه‌ده‌گی غازیتا وه مجموعه‌لرگه ایگه بولمشدر: باکوده: «حیات» (1904-1905) مدیرله‌ری: آغا اوغلی احمد بیك وه علی بیك حسین زاده؛ «ارشاد» (1904-1907) مدیری: آغا اوغلی احمد بیك. تیفلیس‌ده: مشهور «ملا نصرالدین» نامنداکی کولکی (مضحکه) مجموعه‌سی (1904-1905) (بو مجموعه ایندی‌ده باکوده نشر ایتلمه‌کده ایمش) مدیری: میرزا جلیل محمدقلی زاده.

1904 نجی ییلندا باکوده چیقاریلغان غازیتا وه مجموعه‌لر: «بهلول» (کولکی مجموعه‌سی): «فوج دعوت» (صلح ورقه‌سی) تورك وه فارسچه منورله‌ری طرفندن چیقاریلمشلر. بر نیچه نومروسی چیقمشلر.

«دبستان» (1908-1909) مکتب وه تعلیمات مجموعه‌سیدر. مدیری- معلم علی اسکندر جعفر.

«رهبر» ـ مدیری معلم محمود بیك. «فیوضات» ـ ادبی مجموعه؛ مدیری: علی بیك حسین زاده. «تازه حیات» (1908 گه قدار دوام ایتمشدر). کوندلك غازیتا. مدیری: هاشم بیك وزیری. «تکامل» هافتالق غازیتا. مدیری: رسول‌زاده محمد امین بیك. «یولداش» (سوسیالیست جریانی) مدیری: سلطان مجید افندی زاده. «ترقی» ـ کوندلك غازیتا. ناشری: مرتضی مختار؛ مدیرله‌ری: آغا اوغلی احمد بیك، سوڭرا عزیر بیك حاجی بیگلی. بو غازیتا 1909 گه قدار دوام ایتمشدر. «زنبور» ـ کولکی مجموعه‌سی. مدیر وه امتیاز ایگه‌سی: دقتور عبدالخالق آخوند زاده. «اتفاق» (1908-1909)، کوندلك غازیتا. مدیر وه ناشری هاشم بیك وزیری. بو غازیتانی نشر ایتدیگی بر مقاله‌سی اوچون روس حکومتی

Abdulvahap Kara

عوام خلق ؛ایشیغا استنادا قاپایوب مدیرینی سورگون ایتمش ایدی. بو مؤسف حادثه‌دەن سوگ بر نیچه آی هیچ بر غازیتا نشر ایدیلمه‌مشدر.

محرر بیك شو دوری شولدای تصویر ایته‌در: «ایلکیلی شخصلەرنک فعالیتندەن آسیلی اولماقلا برابر حقیقی بر غازیتاچیلق روحینک باشلاغیجی. آذری تورکی اوز مقدراتینی حس ایتمه‌گه مالك بولمش. الهام وه مفکوره‌چیلك دوریدر.»

3) «مطبوعاتنك تجارت وه صنعت مسئله‌لەریگه آرالاشیش دوری» در. بو دورده خلقنك مطبوعاتغا بولغان احتیاج وه هوسی آزراق آزایا باشلار (1915-1917). شو دورده باکوده چیققان غازیتا وه مجموعه‌لەرنك وه ناشر هم مدیرلەرینك اسمله‌ری قوییداغیچادر:

«حقیقت» غازیتاسی، ناشری: برادران اوروج زاده، مدیری: عزیز بیك حاجی بیکلی. بو غازیتا حکومت طرفیدەن بر نیچه تاپقیر قاپاتیلغان وه هر دفعه‌سیده باشقا بر اسم بیلەن چیقاریلغاندر.

«کونەش»، «یه‌گی حقیقت»، «اقبال»، «معلومات»، «یه‌گی ارشاد»، «صوك خبر». بو غازیتالارنك ناشرلاری دیکیشمه‌مش وه مدیرلەری اینه عزیزبیك، محمد امین رسولزاده، محمد صادق آخوندزاده وه اوروج زاده‌لەر ایدی.

«صدا»، «وطن»، «حق» نامنداکی غازیتالار بیلەن «مزه‌لی وه مزاح» دیگەن کولگی مجموعه‌لەرینك مدیر وه ناشری هاشم بیك وزیری ایدی.

«هلال»، «شهاب ثاقب»، «دیریلك»، «طوطی»، «بابای امیر» ناملارنداکی ادبی وه کولگی مجموعه‌لەرینك مدیر وه ناشری: علی عباس مذنب ایدی. «نجات» اینه شو نامداکی بر اویوشمه‌نك ناشر افکاری ایدی.

«یه‌گی فیوضات»نك مدیری علی باشا حسین‌زاده، «حق یولی»نك مدیر وه ناشری دوقتور قارابیك قارابیکوفدر.

«ایشیق» برنجی خاتونلار ناشر افکاری وه مدیره‌سی خدیجه

علی‌بیك خانمدر. «مکتب»نك مدیرلەری اینه غفور رشاد وه عبد الرحمان بیکلەردر. «کل نیت» کولگی مجموعه‌سی بیلەن «صرت» غازیتاسینك مدیر وه ناشری حاجی ابراهیم قاسم زاده‌در. «ملالا» کولگی مجموعه‌سی، مدیر وه ناشری عیسی‌بیك عاشور بیکلی. «قورتولوش»نك مدیری حسین صادق. «آچیق سوز» وه «دوغرو سوز» غازیتالارینك مدیر وه ناشری رسولزاده محمد امین‌بیك.

«اتفاق متعلمین»، «گنجلەر صداسی»، «همت»، «زحمت صداسی»، «فعله وه ئه‌کینجی» — تورلو قوربودا اسولار ایله‌سیلی فرقه‌لەر طرفیدەن چیقاریلغان مجموعه وه غازیتالاردر.

«اتحاد» وه روسچه «مسلمان ملی قومیته‌سی اخباری»نك مدیری جیحون‌بیك حاجی بیکلی.

4) «تنظیمات Regularisation دوری» (1918-1920) بو دورده آذربایجان ملی مطبوعاتی سیاسی پروغرام وه مفکوره‌جه مدنی اولکه‌لەر مطبوعاتی قاتارینغا کیره‌در. شو دور ایسه، که اوزون سوره‌مه‌دی وه آق فعال چاغیدا ایکەن تخریباتغا یولوقدی.

آذربایجان ملی حکومتی توزولگەچ ملی مطبوعات یاواش یاواش منتظم بو یولغا توشه باشلادی. ملی حکومت گنجەده ایکەن «آذربایجان» نامندا نیم رسمی بر غازیتا چیقارا باشلادی. بو غازیتا تورك وه روس تیلنده چیقار ایدی، مدیرلەری جیحون‌بیك حاجی بیکلی ایله شفیع‌بیك رستم بیکلی ایدیلەر. ملی حکومت باکوگه کوچکەچ ایکی نشریاتدا بولوندی: بیری تورکچه (مدیری جیحون بیك حاجی بیکلی)، ایکنجیسی روسچه (مدیری شفیع‌بیك رستم بیکلی) ایدی. بوندان سوگرا «آذربایجان حکومتی اخباری» نامندا رسمی بر غازیتا هم چیقماقغا باشلامشدی. بوندان باشقا «شیپور» (مدیری م. صدقی)، «مدنیت»، «زحمت حیاتی»، «قورتولوش یولی»، «اوراق نفیسه» (مدیری ذوالفقاربیك حاجی بیکلی) ناملاریندا ادبی، اقتصادی مجموعه‌لەر چیقیب توره‌ر ایدی.

Abdulvahap Kara

«اتحاد»، شو نامداکی فرقه‌نك ناشر افکاری. مدیری: دوقتور قارایکوف. «ایل» احرار فرقه‌سینك، «آل بایراق»، «دوغرو یول» وه «خلقچی» دیگه‌ن غازیتالار سوسیالیستله‌ر غروپینك ناشر افکاری ایدی. «فقرا صداسی»، «حق صداسی»، «آذربایجان فقراسی»، «یولداش» وه «مشعل» اسمده‌گی قوتمونیست ورقه‌له‌ری علی حیدر قارایف نامانیدان اداره قیلینور ایدی.

آذربایجان ملی مطبوعاتی 1920 نجی ییلنك نیسان آیدا بولشه‌ویك روس استیلاسی نتیجه‌سیده فسخ وه لغو ایتلدی. حسن زاده

. . .

تورکستان خبرله‌ری

یه‌گی تیمیر یوللار

I — ایشله‌ییب بیتکه‌ن تیمیر یوللار: 1 — باغیش - کولوك باگفاق (16 کیلومه‌تر). 2 — سیردریا - پاختا آرال (18 کیلومه‌تر) 3 — شهرخان - چین آباد (22 کیلومه‌تر).

II — بو ییل تورکستانده توبه‌لده‌گی تیمیر یوللار ایشله‌نه‌کده‌در: 1 — تاشکند - چیمکند (120 کیلومه‌تر اوزونلغندا). 2 — تاشکند - مه‌لنیکوف (194 کیلومه‌تر). 3 — مه‌لنیکوف - شورآب (52 کیلومه‌تر). 4 — اوچقورغان - ناربن (33 کیلومه‌تر). 5 — قاراسو - اوش (22 کیلومه‌تر).

III — کیله‌جه‌کده ایشله‌ش اوچون پلانی قورولماقدا بولغان یوللار: 1 — سیردریا - جزاخ - که‌ته قورغان (200 کیلومه‌تر). 2 — توقاق - ایسیق کول (108 کیلومه‌تر). 3 — ئه‌سه‌که - ماباق (35 کیلومه‌تر).

فه‌رغانه ده‌گی توقوما فابریقاسینك احوالی

ته‌خنیقه‌نك اینگ سوڭگی لوازمی بیله‌ن قوراللانغان فه‌رغانه‌ده‌گی «دزه‌رژینسکی» نامنداگی توقوما فابریقاسی ایشله‌ب چیقاریش وظیفه-

له‌رینك بوتونیسینی به‌جه‌ریش امکانیگه ایگه بولماق بیله‌ن برابر او اوزینك وظیفه‌له‌رینی اورنیگه کتیره آلماغان. بو فابریقا 1930 نجی ییلنك صناعی - مالی پلانینی فقط 35,8 % کنه به‌جه‌ره بیلگه‌ن. 1931 نجی ییلنینك برنجی یاریمندا پلان بالغز 53,0 % به‌جه‌ریلگه‌ن. بونك اوستیگه مالنك ایشله‌ب چیقاریش بهاسی پلانده کورسه‌تیلگه‌ندن 41 % یوقاری بولوب مالنك صفتی هم کوب توبه‌نله‌شکه‌ن.

فابریقادا ایشچیله‌رنك کوب زمان تورمه‌ی چیقیب کیته بیریشله‌ری حدینی آشقان (1930 نجی ییل آوغوستدان 1931 نجی ییل ایپولگه قدار فابریقاغا کیرگه‌ن ایشچیله‌رنك سانی 1046، فابریقانی تاشلاب کیتکه‌نله‌رنك سانی 1198 در). بو حالنك باش سببی اوی هم ییمه‌ك خصوصله‌رینڭ بوتوله‌ی یامان بولغانلغی وه سائره‌در.

(«پراودا ووستوکا» 19. 8. 31)

ایشچیله‌رنك آوقاتی

تأمینات قومیسارلیغی ایشچیله‌ر اوچون بیلگیله‌گه‌ن نورمالی بوتونلای بیره آلیشدان عاجز قالغان. تاشکند ایشچیله‌ری اوتکه‌ن مای، ایون وه ایول آیلاریدا اوزله‌ریگه بیلگیله‌گه‌ن نورمادان کوره کنك (Krypa) 16 % بنی، قندنك 75 % بنی، چاینك 43 % بنی، یاغنك 61 % بنی وه ئه‌ت (گوشت) نك 51 % بنی گنه آلا بیلمشله‌ردر.

تاشکنده‌گی 341 مینگ ایشچی وه حذمتچینك 130 مینگ نفری عمومی آشخانه‌له‌رده آوقاتلانیر وه باشقالاری هیچ نه‌رسه آلالمای کیله‌دیرله‌ر.

(«قیزیل اوزبیکستان» 5 آوغوست)

آوغوست آیی نورماسی

19. VIII. 31 تأریخلی «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسندا یازیلغانیغا قاراغاندا، تأمینات قومیسارلیغی محتکشله‌رگه آوغوست آیی اوچون قوییداغی نورمالی بیلگیله‌مشدر:

Abdulvahap Kara

I نچی قاله‌گوری اوچون: ئه‌تمه‌ك (نان) 800 غرام (دیه‌ك 2 قاداق)، ئه‌ت 2,0 کیلوغرام (5½ قاداق)، اوسوملك یاغلاری بر کیلوغرام (2½ قاداق)، کورمه‌ك 2½ کیلوغرام (5¾ قاداق)، قند 1½ کیلوغرام (3¾ قاداق)، چای 25 غرام (یارم هشتوقا)، سابون 400 غرام (بر قاداق) در.

II نچی قاله‌گوری اوچون: ئه‌تمه‌ك 400 غرام، ئه‌ت بر کیلوغرام، اوسوملك یاغلاری 400 غرام، کورمه‌ك 1½ کیلوغرام، قند 1½ کیلوغرام، چای 12½ غرام (3 مثقال)، سابون 13,3 غرام.

بو کونگه‌چه کورولگه‌ن تجربه‌لرگه قارانیب، یوقاریدا کورسه‌تیلگه‌ن آوغوست آیی نورماسینك‌ده، اوتکه‌ن آیلاردا بولغانیدیك عام بیریله‌دیگه‌نلیکی قطعی ئه‌نیقله آلور.

بو ییلغی بون

تورکستانیك اوزبیکستان بولومنداگی قولخوزلارنیك بو ییل پلان بویینچه 398,1 توننا (بر توننا-62 پوت) بون تاپارلاری لازم ایکه‌ن بونیك آنجاق 151,8 تونناسی بجه‌ریلمه‌شدر. خصوصی خوجالیقلار 1579,2 تونناداڭ 533,3 تونناسی، موشتومزوره توق خوجالیقلار ایسه 490,5 تونناداڭ فقط گنه 12,0 تونناسی بجه‌رملشدر. دیه‌ك شو ییل 20 نچی ایولگه‌چه تورکستانیك اوزبیکستان بولومندا تویلانغان بوننیك مقداری 607,6 توننادر. حالبوکه 1930 نچی ییل مذکور وقتده 2240 توننا بون حاضرلانغندی. («قیزیل اوزبیکستان» 14 آوغوست).

«قیزیل اوزبیکستان»نیك 23 نچی آوغوست سانیدا یورتمزده‌گی دوس شوونیستلقلاری حقده یازغان شکایتلرنده‌ن بر قسمی (عینا):

« بیزار بولك ایمه‌س، شوونیزم »

«سمرقند دیپوسیده ویلیکوروس شوونیزمینك حکم سورگه‌نلیکی 9 آیی بولدیده 3 وقعه بلان آچیق کوریلدی».

بو سرلوحه وه جمله ایله باشلاغان یازوده، یعنی دیپوده یولتور نویابر آیدا «کاندالینسف» آتلی بر اوروسنك اوزبیك شاگردله‌ریده‌ن داذقانی وه بو ییل ایون آیدا اوروس «دیاچکوف»نیك اوزبیك ایشچیلرنده‌ن هاشیم وه مولوتنی توتوب اورگه‌نینی تل اینکه‌نده‌ن سوك، غازیتا اوچنچی وقعه حقده شونداي یازادر:

«بو ییل 6 نچی آوغوستده دیپو قاراغچیسی کوزینتسوف اوزبیك شاگردلرنده‌ن بکرنی توتوب کوپ اوردی. بو وقعه ده‌رده‌و ایشچیلر اورتاسیندا کوته‌ریلدی. 7 نچی آوغوستده دیپو ایشچیله‌رینك مجلسی (یغیلیشی) چاقیریلدی. لکن «درابه‌کوف» وه «بیروسکی» که‌بیلر بو یغیلیشغا ضربه بیردیلر. صنفی دوشمانلار موسیقاسیغا اوینائانلار حتی ایگ یاخشی ایشچیلرنی هم اوزلریگه قاراتیشغا موفق بولدیلار.

کوزینتسوفنی اویوشمه (سایوز)دان چیقاریش، ایشده‌ن آلیش وه محکمه‌گه بیریش حقده‌گی تکلیف رد قیلنه‌دی. 6 نچی آوغوست وقعه‌سی سیاسی وقعه ایمه‌س، بلکه کوزینتسوفنك بیزاریلیکی که دیب تاپیلدی. بو مسئله‌ده کوپچیلك رایون کسبه اویوشمه‌سی وه رایون قومیته وکیللریگه قولاق سالمادی. یغیلیشدا قوموونیستلر قومسومولار آرقادا قالدیلار وه صنفی دوشمان کیشیلریگه دوم بولدیلار. یغیلیشدا اولارنیك فقط یاریمیسی که (50%)سی حاضر ایدی. برنچی تکلیفکه 250 ایشچیده‌ن فقط 40 کیشی تاوش بیردی.

کوزینتسوفنی یاقلاب مینبغ رئیسیکه تاپشیریلغان کاغذگه قوموونیستلرده‌ن 4 نه‌سی قول قویدیلار. پارتیا قولله‌کتیف بیوروسی وه 8 نچی آوغوستده بولغان پارتیا قومسومول یغیلیشی مه‌نه بولنی قاتیغ حکم قیلدی. رئیسیکه تاپشیریلغان کاغذگه قول قویغان دونوف وه پالاکوف پارتیادان چیقاریلدیلار. اولارنیك شریکلری ماترکین وه دوبه‌نکولارنیك سیاسی سوادسزلقی اعتبارغه آلینوب (؟؟) اولارغا حیف بیریلدی...»

(دوامی مقوالنك 3 نچی بتنده)